

Regeringens proposition

1980/81:175

om förenklad domskrivning

beslutad den 19 mars 1981.

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokollet ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

HÅKAN WINBERG

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att möjligheten att utfärda förenklad dom i brottmål utvidgas. Förenklad dom får f.n. användas endast när den tilltalade har erkänt gärningen och påföljden bestäms till böter.

Enligt propositionen skall förenklad dom få användas – under förutsättning att gärningen har erkänts – när påföljden bestäms till annat än fängelse eller till fängelse i högst sex månader. Till skillnad från vad som gäller f.n. skall förenklad dom få användas utan hinder av att skadeståndstalan förs i brottmålet. Förutsättning härför är dock att den tilltalade har medgett anspråket eller saken är uppenbar.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 januari 1982.

Förslag till Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 1 § och 30 kap. 6 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap. 1 §¹

Protokoll skall föras för varje mål särskilt.

Över handläggning, som företages av lagfaren domare ensam eller av tjänsteman vid domstolen och ej sker vid sammanträde för förhandling, vare förande av protokoll ej erforderligt. Vid måls avskrivning, som ej sker i samband med förhandling, erfordras ej heller protokoll.

I mål, som rör allenast ansvar för brott, må, om den tilltalade erkänt gärningen och annan brottspåföljd än böter ej ådömes, i stället för protokoll föras anteckningar enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av regeringen.

När dom i brottmål vid underrätt utfärdas i förenklad form enligt 30 kap. 6 § får i stället för protokoll föras anteckningar enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av regeringen.

30 kap. 6 §²

I mål, som rör allenast ansvar för brott, må, om den tilltalade erkänt gärningen och annan brottspåföljd än böter ej ådömes, domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, må ock utfärdas i förenklad form.

Har den tilltalade erkänt gärningen och bestäms brottspåföljden till annat än fängelse eller till fängelse i högst sex månader, får domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, får också utfärdas i förenklad form.

Förs i målet talan om enskilt anspråk i anledning av brott, gäller vad som sägs i första stycket första meningen endast om den tilltalade medger anspråket eller om rätten finner saken vara uppenbar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

¹ Senaste lydelse 1974:573.

² Senaste lydelse 1969:101.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-03-12

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsohn, Danell, Petri, Eliasson

Föredragande: statsrådet Winberg

Lagrådsremiss om förenklad domskrivning

1 Inledning

Inom justitiedepartementet har upprättats en promemoria (Ds Ju 1980:6) om förenklad domskrivning. I promemorian föreslås utvidgade möjligheter att utfärda brottmålsdomar i förenklad form i tingsrätt. Promemorian har föranletts bl.a. av en skrivelse av lagmännen i Stockholm, Göteborg och Malmö tingsrätter med förslag till förenklingar i fråga om domskrivning i brottmål.

Promemorian – som också innehåller en redogörelse för gällande rätt – bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*. Den har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som *bilaga 2*.

2 Allmän motivering

2.1 Allmänna synpunkter

Enligt rättegångsbalken (RB) skall domar avfattas skriftligen och i skilda avdelningar ange – förutom vissa uppgifter om bl.a. domstolen och parterna – domslutet, parternas yrkanden och de omständigheter dessa grundas på och slutligen domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet (17 kap. 7 § och 30 kap. 5 § RB). I vissa fall får domar i tingsrätt utfärdas i förenklad form (förenklad dom). En förenklad dom innehåller inga egentliga domskäl. I tvistemål får tredskodomar och domar genom vilka kärandens talan bifalls på grund av svarandens medgivande utfärdas i förenklad form (17 kap. 8 § RB). För förenklad dom i brottmål krävs att målet rör endast ansvar för brott och inte även t.ex. en skadestandsfråga, att den tilltalade har erkänt

gärningen och att annan brottspåföljd än böter inte döms ut (30 kap. 6 § RB). Även en dom varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom får utfärdas i förenklad form.

Regeringen har utfärdat föreskrifter som innebär att de flesta domar skall skrivas på blankett. Regeringen har också fastställt vilka formulär som skall användas i olika fall och för olika delar av domen.

I en skrivelse till justitiedepartementet har lagmännen i Stockholms, Göteborgs och Malmö tingsrätter tagit upp en del frågor angående domskrivningen i tingsrätt såvitt gäller brottmål. Enligt lagmännen finns det möjligheter att på olika sätt begränsa domskrivningen i brottmål. Lagmännen framhåller att redovisningen av den tilltalades, målsägandens och vittnenas berättelser ofta görs alltför vidlyftig. Här bör en ändring ske, så att man i stället går direkt på en värdering av uppgifterna. Vidare skulle utrymmet för förenklade domar enligt 30 kap. 6 § RB kunna ökas, t.ex. genom att låta regleringen omfatta fall där påföljden beslutas till villkorlig dom, skyddstillsyn eller ett kortare frihetsstraff. Mest skulle emellertid vara att vinna med en ordning där skriftliga domskäl redovisades endast på begäran. Vid avkunnande av dom skulle domslutet och domskälen redovisas muntligen för parterna på samma sätt som nu. En fullständig dom med domskäl skulle emellertid skrivas endast om någon av parterna inom en vecka från avkunnandet begärde detta. Med begäran om fullständig dom skulle likställas ett överklagande inom enveckasfristen. Den angivna ordningen skulle inte tillämpas i vissa grövre brottmål.

Med anledning av främst lagmännens skrivelse har i justitiedepartementet upprättats promemorian (Ds Ju 1980:6) Förenklad domskrivning. Enligt promemorian kan mot lagmännens förslag om begränsningar av den skriftliga redovisningen av domskälen resas invändningar av både principiell och praktisk natur. Bl.a. framhålls att den skisserade ordningen skulle komma att försämra de praktiska möjligheterna för allmänheten att följa den dömande verksamheten. Vidare kan svårigheter uppkomma när domen överklagas och några domskäl inte har redovisats i domen. Enligt promemorian torde förslaget inte heller komma att medföra så stora rationaliseringsvinster som lagmännen antagit.

I promemorian föreslås i stället att tillämpningsområdet för förenklad dom i brottmål i tingsrätt utvidgas. Grundförutsättningen skall alltså vara att gärningen har erkänts. Förenklad dom skall få användas när påföljden har bestämts till – förutom böter – villkorlig dom, skyddstillsyn eller fängelse i högst sex månader eller till disciplinstraff för krigsmän. Detsamma skall gälla när rätten förordnar att någon av angivna påföljder skall omfatta ett nytt brott. Vidare föreslås den nyheten att talan om enskilt anspråk i anledning av brott inte skall utesluta förenklad dom. Det förutsätts dock att den tilltalade har medgett anspråket eller att saken befinns vara uppenbar.

I promemorian tas också upp frågan huruvida det är befogat att utvidga möjligheten till förenklad dom även i tvistemål. Enligt promemorian bör

någon sådan utvidgning inte göras f.n.

Nästan alla remissinstanser avvisar i likhet med promemorian tanken på att domskäl efter avkunnande av dom skulle skrivas endast på begäran. En majoritet godtar tanken på en utökad möjlighet att utfärda brottmålsdomar i förenklad form. Några remissinstanser anser att man därvid kan gå längre än promemorian. Flera instanser anser tvärtom att man inte bör gå fullt så långt. Några, ett par domstolar och advokatsamfundet, avstyrker förslaget helt. Oavsett vilken inställning de har till promemorieförslaget är de flesta instanser eniga om att detta inte medför särskilt stora rationaliseringsvinster och att verkliga vinster får sökas på andra vägar, främst genom information och utbildning i fråga om domskrivning.

För min del vill jag först understryka att alla tillfällen till besparingar inom domstolsväsendet måste tas till vara. Det är också från allmänna synpunkter angeläget att domstolsförfarandet är så snabbt och effektivt som möjligt. Att detta inte får ske på bekostnad av rättssäkerheten är självklart. Jag vill emellertid påpeka att det är ett rättssäkerhetsintresse att målen blir snabbt avgjorda och att balanser undviks. Domskrivningen upptar f.n. en stor del av domstolspersonalens arbetstid och utformningen av domarna är därför ett område som naturligt kommer i blickpunkten vid rationaliseringssträvanden.

Frågan vilka möjligheter det finns att förenkla och förkorta domskrivningen har tilldragit sig betydande uppmärksamhet på senare tid, inte minst inom domarkåren. Bl.a. har lagmännens skrivelse gett upphov till en livlig debatt. Vad som till en början har diskuterats har varit möjligheterna att – utan några författningsändringar – skriva kortare domar genom att referat av tilltalades och andra i målet hörda personers utsagor görs mindre utförliga.

Det bör emellertid, som framhålls i promemorian, uppmärksammas att ett kort och koncentrerat skrivsätt inte utan vidare medför tidsvinst för domaren. Även bedömningen av vad som skall tas med i domen tar sin tid. Vittnesberättelser o.d. skrivs vidare inte så sällan ut av protokollföraren varefter de utan nämnvärd redigering tas in i domen. Redovisningen medför i så fall inte så stort arbete för domaren. Långa redovisningar av utsagor tar däremot betydande arbetstid i anspråk för andra personalkategorier.

Utan tvivel står därför en hel del att vinna med ett kort skrivsätt t.ex. genom begränsning av redovisningen av utsagor. I princip bör i domen inte tas in mer än som behövs för att parter och andra som läser den skall kunna bilda sig en riktig uppfattning om hur domstolen resonerat.

Det är uppenbart att en inriktning mot ett kortare skrivsätt inte i första hand är en fråga för lagstiftningen. Vad det gäller är snarare att söka ändra attityder inom domarkåren samt hos åklagare, advokater och andra som har intresse av att ta del av domarna. Jag noterar med tillfredsställelse att Sveriges domareförbund f.n. undersöker vilka vinster som kan erhållas genom kortare referat i domarna.

Det nyss sagda innebär emellertid inte att man inte skulle kunna nå vissa

resultat även genom lagstiftning. Lagmännens skrivelse innehåller flera förslag i den riktningen. Såvitt gäller förslaget att skriftliga domskäl i stor utsträckning skulle redovisas endast på begäran är det emellertid som också framhålls i promemorian troligt att rationaliseringsvinster inte skulle bli särskilt stora. Framför allt kan det emellertid resas invändningar mot förslaget av både principiell och praktisk natur. Jag delar på den punkten de bedömningar som har gjorts i promemorian och som har biträttats av en stor majoritet av remissinstanserna. Jag är sålunda inte beredd att föreslå att lagmännens förslag genomförs.

Däremot kan jag ansluta mig till tanken på en viss utvidgning av möjligheten till förenklad dom i brottmål. Promemorians förslag härom har föranlett positiva reaktioner från en majoritet av remissinstanserna. Jag är medveten om att de rationaliseringsvinster som följer med en sådan utvidgning blir ganska måttliga oavsett hur stor utvidgningen blir. De domar som skulle komma att beröras skrivs redan nu i allmänhet kortfattat eller efter mall. Besparingseffekterna skall å andra sidan inte underskattas. De avser främst kostnaderna för utskrift, kopiering och arkivering. Jag vill här nämna att resultatet av en inom Stockholms tingsrätt företagen undersökning – redovisad i tingsrättens remissvar – visar att en ganska betydande andel av brottmålsdomarna skulle kunna meddelas i förenklad form om promemorieförslaget följs.

Jag förordar därför att möjligheten till förenklad dom i brottmål utvidgas. Enligt min mening bör man därvid kunna gå något längre än promemorieförslaget. Till den lagtekniska utformningen återkommer jag i följande avsnitt.

Alla remissinstanser delar uppfattningen i promemorian att möjligheten till förenklad dom i tvistemål inte f.n. bör vidgas. Även jag ansluter mig till denna bedömning.

Flera remissinstanser anser att frågan om ytterligare förenklingar i domskrivningen bör utredas närmare. Jag anser dock att det f.n. inte finns anledning att ta initiativ i den riktningen. Jag vill erinra om att rättegångsförfarandet vid allmän domstol f.n. ses över av rättegångsutredningen (Ju 1977:06). När resultatet av utredningens arbete föreligger kan det finnas anledning att ta ställning till om några ytterligare lagstiftningsåtgärder är påkallade på detta område. Jag vill också på nytt understryka betydelsen av den diskussion som redan förs inom domarkåren och som kan väntas ta ytterligare fart när domareförbundet har slutfört sitt undersökningsarbete.

Att förenkla domskrivningen är naturligtvis bara en av flera tänkbara insatser för att rationalisera domstolarnas verksamhet. Jag vill här särskilt nämna att rättegångsutredningen nyligen i en skrivelse till justitiedepartementet har lagt fram vissa förslag i syfte att komma tillrätta med det i promemorian berörda förhållandet att bl.a. tilltalade och vittnen i stigande

grad underlåter att efterkomma kallelser till domstol. Utredningens förslag remissbehandlas f.n.

2.2. Förenklad dom i brottmål

Nästan alla remissinstanser godtar promemorieförslaget att som grundläggande förutsättning för att utfärda en dom i förenklad form alltså skall gälla att den tilltalade har erkänt gärningen. Även jag ansluter mig till förslaget på denna punkt. I ett remissyttrande föreslås att förenklad dom därutöver skall kunna komma i fråga när den tilltalade har avgett nöjdförklaring. Enligt min mening talar emellertid övervägande skäl för att domskälen även i fortsättningen skall redovisas skriftligen när någon döms mot sitt nekande.

Remissinstanserna är mera splittrade i frågan vilka påföljder som möjligheten till förenklad dom bör få omfatta. Åtskilliga remissinstanser godtar den avgränsning som har gjorts i promemorian, nämligen att förenklad dom skall kunna ifrågakomma om påföljden bestäms till – förutom böter – villkorlig dom, skyddstillsyn, fängelse i högst sex månader eller disciplinstraff för krigsmän. Det finns emellertid också en del remissinstanser som anser att förenklad dom inte bör användas vid domar på fängelse resp. vid villkorlig dom eller skyddstillsyn. En remissinstans, domstolsverket, förordar att någon begränsning till vissa påföljder inte skall anges utan att domstolen skall få fritt bestämma i vad mån förenklad dom skall få användas i erkända fall.

För egen del anser jag att förenklad dom inte lämpligen bör få användas när påföljden bestäms till fängelse i mer än sex månader. I övriga fall bör det kunna överlämnas till domstolen att avgöra om domen skall utfärdas i förenklad form eller inte. Detta innebär den skillnaden i förhållande till promemorieförslaget att förenklad dom i och för sig blir möjlig även när påföljden bestäms till överlämnande till särskild vård. Det är emellertid tydligt att domstolarna i de flesta fall bör ange skälen till att den påföljden väljs. Jag återkommer till den frågan i specialmotiveringen.

Det kan i sammanhanget nämnas att regeringen nyligen har föreslagit (prop. 1980/81:76) att påföljden internering skall avskaffas fr.o.m den 1 juli 1981.

Enligt förslaget i promemorian skall förenklad dom få användas vid vissa angivna påföljder, om inte särskilda skäl talar mot det. Några remissinstanser menar att detta ger intryck av att det skulle råda en presumtion för förenklad dom, vilket skulle strida mot förslagets syfte. Jag håller med dessa remissinstanser om att regleringen inte lämpligen bör ge uttryck för vilket alternativ som bör vara huvudregel.

Syftet med den förordade reformen är att förenkla domskrivningen i brottmål i de fall då parter eller andra inte har något befogat intresse av att få en fullständig dom. Härav följer att det för förenklad dom i allmänhet måste

krävas att brottmålet är av jämförelsevis enkel beskaffenhet och att den valda påföljden inte avviker från vad som normalt brukar utdömas. Stor betydelse bör tillmätas den inställning parterna kan antas ha till den valda påföljden och i vad mån den framstår som väntad för dem. Det bör understrykas att en påföljd som från domstolens synpunkt kan te sig som tämligen självklar inte alls behöver vara det för den tilltalade. Är det troligt att domen kommer att överklagas, bör förenklad dom inte användas.

Flera remissinstanser har framhållit att domar ibland bör utfärdas i fullständig form av det skälet att domskälen kan ha betydelse för kriminalvårdens olika organ och vid senare eventuell lagföring. Jag kan hålla med om att fullständiga domskäl från denna synpunkt kan ha sitt värde. Värdet bör emellertid inte överdrivas. Viktigare är i allmänhet den utredning om den tilltalades person som finns tillgänglig i akten i målet. Man bör alltså inte av detta skäl avstå från förenklad dom, om förutsättningarna i övrigt föreligger.

Möjligheten till förenklad dom vid trafiknykterhetsbrotten har diskuterats av flera remissinstanser. Det påpekas bl.a. att möjligheten till förenklad dom just i dessa mål är av stor praktisk betydelse. Ett par av instanserna är tveksamma till om förenklad dom kan användas när gärningen består i att den åtalade haft en alkoholhalt i blodet som överstiger en viss promille (promillebrott). Det är enligt dessa remissinstanser diskutabelt om man över huvud taget kan erkänna ett överskridande av en promillegräns. När det gäller domens betydelse från körkortssynpunkt i dessa fall pekar några instanser på att en förenklad dom inte behöver ange den exakta alkoholkoncentration som den dömde har haft i blodet. Detta kan vara till nackdel t.ex. för bedömningen av om den tilltalade skall få behålla sitt körkort. Några remissinstanser framhåller att villkorlig dom och skyddstillsyn vid rattfylleri ofta behöver motiveras.

Vad först gäller frågan huruvida förenklad dom bör kunna användas vid promillebrott, anser jag det för min del befogat att tala om erkännande om den tilltalade medger de faktiska omständigheterna och godtar analysresultatet. Förenklad dom bör alltså kunna användas även i sådana fall.

I körkortsfrågan vill jag i likhet med en remissinstans framhålla att det visserligen är önskvärt att åklagarna i gärningsbeskrivningarna anger alkoholkoncentrationen i blodet när det är möjligt. Körkortsfrågor skall emellertid prövas självständigt av länsrätten, som kan få tillgång till de handlingar som anger promillehalt och tidpunkt för blodprovstagningen. Körkortsprövningen utgör alltså inte något hinder mot förenklad dom.

Blir påföljden för ett trafiknykterhetsbrott villkorlig dom eller skyddstillsyn, bör påföljdsvalet i regel motiveras. I detta sammanhang kan erinras om den nya regeln i 6 § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott. Regeln, som träder i kraft den 1 juli 1981 (SFS 1980:976), innebär att rätten vid påföljdsvalet har möjlighet att ta hänsyn till ett förväntat beslut om körkortsåterkallelse.

Förenklad dom får f.n. inte användas om det i brottmålet samtidigt handläggs en fråga om enskilt anspråk i anledning av brott. Förslaget i promemorian innebär att möjlighet till förenklad dom införs även när talan om enskilt anspråk har förts i målet. Det förutsätts dock enligt förslaget att den tilltalade har medgett anspråket eller att saken annars är uppenbar.

Promemoriaförslaget har i denna del tillstyrkts eller lämnats utan erinran av nästan alla remissinstanser. Även jag ansluter mig till förslaget. Att som en remissinstans har varit inne på införa en möjlighet till förenklad dom även när prövningen grundats på enklare skälighetsbedömningar är, främst med hänsyn till gränsdragningsproblemen, däremot inte tillrådligt.

En remissinstans har pekat på att möjligheten att underlåta att föra protokoll i brottmål och i stället föra anteckningar f.n. omfattar alla de fall där förenklad dom utfärdas (6 kap. 1 § tredje stycket RB och 8 § protokollskungörelsen 1971:1066). Det förordas att detta samband får bestå. Jag delar denna uppfattning.

2.3 Ikraftträdande

Förslaget förutsätter ändringar i de bestämmelser som är fogade till cirkuläret (1973:749) till hovrätter och tingsrätter om avfattning av dom och slutligt beslut i brottmål. Även i övrigt behövs en del förberedelsearbete. Med hänsyn härtill föreslår jag att den nya lagstiftningen skall träda i kraft den 1 januari 1982.

2.4 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Förslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.¹

3 Specialmotivering

6 kap. 1 § RB

Paragrafens tredje stycke har fått en ny lydelse. Enligt nuvarande lydelse får i stället för protokoll föras anteckningar i mål som rör endast ansvar för brott, om den tilltalade har erkänt gärningen och annan brottpåföljd än böter inte ådöms. Lydelsen ansluter helt till nuvarande lydelse av 30 kap. 6 § RB. Enligt 8 § protokollskungörelsen (1971:1066) gäller att anteckningar får föras i stället för protokoll när förenklad dom utfärdas enligt 30 kap. 6 § RB.

Som anförts i avsnitt 2.2 bör den nuvarande samordningen mellan 6 kap. 1

¹ Bilagan har uteslutits här. Förslaget är likalydande med det som är fogat till propositionen.

§ och 30 kap. 6 § RB kvarstå. Detta har föranlett ändring av förstnämnda paragraf. Den nya lydelsen överensstämmer med nuvarande föreskrift i 8 § i protokollskungörelsen och innebär att anteckningar i stället för protokoll får föras när förenklad dom enligt 30 kap. 6 § meddelas. Bestämmelsen är fakultativ. Den nya lydelsen av förevarande paragraf föranleder ändringar i 8 § i protokollskungörelsen.

30 kap. 6 § RB

Paragrafen anger förutsättningarna för förenklad dom i brottmål. Första stycket svarar mot paragrafen i dess nuvarande lydelse. En särskild bestämmelse angående enskilt anspråk har tagits in som ett nytt andra stycke i paragrafen.

Genom en ny lydelse av första stycket första meningen ges möjlighet att använda förenklad dom även när påföljden bestäms till annat än böter. Regleringen innebär att förenklad dom får utfärdas när den tilltalade har erkänt gärningen och brottspåföljden bestäms till annat än fängelse eller till fängelse i högst sex månader.

Möjligheten till förenklad dom omfattar till en början – utöver de situationer då påföljden blir fängelse i högst sex månader – de fall då påföljden bestäms till böter eller till villkorlig dom eller skyddstillsyn, i båda fallen eventuellt i förening med böter (27 kap. 2 § och 28 kap. 2 § brottsbalken), eller till skyddstillsyn i förening med fängelse (28 kap. 3 § brottsbalken).

Möjligheten till förenklad dom omfattar även de fall när någon överlämnas till särskild vård enligt 31 kap. brottsbalken. Vidare omfattas disciplinstraff för krigsmän enligt 32 kap. brottsbalken. Förenklad dom är möjlig också när någon med tillämpning av 1 kap. 6 § andra stycket brottsbalken döms till böter för ett eller flera brott jämte annan påföljd, dock ej fängelse längre än sex månader, för brottsligheten i övrigt eller när någon med tillämpning av samma lagrum döms till fängelse, högst sex månader, för vissa brott och till villkorlig dom eller skyddstillsyn för annan brottslighet.

När bestämmelserna i 34 kap. brottsbalken om sammanträffande av brott och förändring av påföljd tillämpas är förenklad dom utesluten endast i fall då vid tillämpning av 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken den påföljd som skall omfatta även det nya brottet är fängelse mer än sex månader eller när en särskilt ädömd påföljd resp., vid undanröjande av en äldre påföljd, den nya påföljden, är fängelse mer än sex månader. Den omständigheten att villkorligt medgiven frihet förklaras förverkad vid tillämpning av 34 kap. 1 § utesluter i och för sig inte förenklad dom.

Den föreslagna bestämmelsen är fakultativ och innebär alltså inte att förenklad dom skall användas i alla fall då formell möjlighet till förenklad dom föreligger. Domstolen skall i stället i varje enskilt fall pröva i vad mån en fullständig dom behövs. Det är emellertid givet att bötesdomarna liksom f.n.

vanligen bör utfärdas i förenklad form. När det gäller andra påföljder bör möjligheten till förenklad dom närmast utnyttjas i brottmål som är av jämförelsevis enkel beskaffenhet. Som exempel kan nämnas mål om erkända stölder, enkla former av bedrägeri eller förskingring, tillgrepp av fortskaffningsmedel, misshandel samt våld mot tjänsteman i fall då brottet inte framstår som särskilt kvalificerat utan att likväl kunna betraktas som ringa.

Omständigheter som bör föranleda en fullständig dom är att den rättsliga bedömningen av gärningen är tveksam eller att individualpreventiva skäl har föranlett domstolen att bestämma påföljden till exempelvis fortsatt skyddstillsyn i stället för det frihetsstraff som normalt bort följa. Även i andra fall kan valet av påföljd kräva en närmare motivering. Frågan om domar rörande trafiknykterhetsbrott har berörts i avsnitt 2.2.

Om den tilltalade överlämnas till vård enligt lagen om nykterhetsvård eller till sluten psykiatrisk vård eller vård i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda torde domen så gott som alltid böra utfärdas i fullständig form. Annerlunda förhåller det sig med påföljden överlämnande till vård enligt barnavårdslagen, eventuellt i förening med böter. Här torde fullständiga domskäl ofta kunna undvaras. Som framhållits vid remissbehandlingen gäller detta främst i mål mot ungdomar mellan 15 och 17 år som redan är föremål för åtgärder enligt barnavårdslagen. Åtal mot dessa väcks ofta enbart därför att det anses påkallat från allmän synpunkt.

I promemorian har anförts att en dom varigenom skyddstillsyn enligt 28 kap. 3 § brottsbalken kombineras med fängelse regelmässigt bör vara motiverad. Jag delar i princip denna uppfattning. Det kan emellertid tänkas att förenklad dom ibland kan vara möjlig även i sådana fall. Motsvarande gäller när fortsatt skyddstillsyn kombineras med fängelsestraff enligt 34 kap. 6 § brottsbalken. Möjligheten till förenklad dom omfattar som har nämnts i och för sig även det fallet att domstolen med tillämpning av 34 kap. 1 § första stycket 3 brottsbalken har undanröjt en tidigare påföljd och dömt till en ny påföljd av annan art. I sådana fall är det dock som regel inte lämpligt att meddela domen i förenklad form.

Har påföljden bestämts med tillämpning av reglerna i 33 kap. brottsbalken om nedsättning av påföljd bör förenklad dom i allmänhet inte användas.

Fullständig dom torde också behövas när domstolen har att ta ställning till en utvisningsfråga. Däremot bör frågor om förverkande och beslag liksom f.n. kunna tas upp i en förenklad dom. Ett praktiskt viktigt fall är förverkande av alkoholhaltiga drycker i trafiknykterhetsmål. När häktning beslutas i samband med domen, torde den förenklade domsformen inte kunna användas. Detta bör emellertid vara möjligt när rätten förordnar att en tidigare häktning skall bestå eller att en häktad skall frigges.

Andra meningen i förevarande paragrafs första stycke överensstämmer, fränsett en redaktionell jämkning, med den nuvarande andra meningen.

Av det nya andra stycket framgår att möjlighet finns att utfärda förenklad

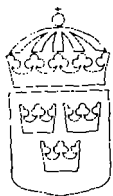
dom även när talan förs om enskilt anspråk i anledning av brott. Möjligheten är dock begränsad till det fall att den tilltalade medger anspråket eller om rätten finner saken vara uppenbar. Som exempel på fall då frågan om enskilt anspråk kan tänkas vara uppenbar kan nämnas att ersättning yrkas för förstörd egendom enligt ett företett värdeintyg eller för självrisk på försäkring.

4 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.

5 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

JUSTITIE-
DEPARTEMENTET

FÖRENKLAD DOMSKRIVNING

1 Inledning

I en skrivelse till justitiedepartementet har lagmännen i Stockholms, Göteborgs och Malmö tingsrätter föreslagit förenklingar av domskrivningen i brottmål vid tingsrätterna. Förslagen har aktualiserats av tidigare beslut om att antalet tjänster vid tingsrätterna skall minska. Lagmännen föreslår, förutom en utvidgning av möjligheten att i brottmål utfärda domen i förenklad form, ett system där domskälen i brottmålsdomar som har avkunnats muntligen i parternas närvaro behöver redovisas skriftligen endast efter särskild begäran. En sådan ordning skulle enligt lagmännen innebära stora fördelar från rationaliseringssynpunkt. Lagmännen hemställer att frågan antingen genom tilläggsdirektiv anförtros rättegångsutredningen (Ju 1977:06) eller görs till föremål för en särskild undersökning.

Lagmännens skrivelse har tagits upp som bilaga 1.

I denna promemoria behandlas, utöver de förslag till förenklad domskrivning i brottmål som lagmännen har lagt fram, möjligheten att i tvistemål vid tingsrätt vidga förutsättningarna för att utfärda domen i förenklad form.

2 Nuvarande ordning

I 17 kap. 7 och 8 §§ rättegångsbalken (RB) finns bestämmelser om avfattande av dom i tvistemål. Enligt 7 § skall domen avfattas skriftligen och i skilda avdelningar ange – förutom vissa uppgifter om bl.a. domstolen och parterna – domslutet, parternas yrkanden och invändningar och de omständigheter som dessa grundas på och slutligen domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet.

En tingsrätt får i vissa fall utfärda en tvistemålsdom i förenklad form. Detta gäller enligt 8 § tredskodomar samt domar varigenom karendens talan bifalls på grund av svarandens medgivande. Att domen får utfärdas i förenklad form innebär bl.a. att några domskäl inte behöver skrivas. Har domen meddelats av tingsrätt skall dock framgå huruvida den grundas på parts utevaro eller medgivande (se förordningen 1976:819 om avfattning av dom i tvistemål m.m. samt de med stöd av denna utfärdade anvisningarna).

Beträffande avfattningen av dom i brottmål finns i 30 kap. 5 § första stycket RB bestämmelser som endast obetydligt skiljer sig från vad som gäller för tvistemålens del. Även en brottmålsdom av tingsrätt får i vissa fall utfärdas i förenklad form. Förutsättningarna härför är enligt 6 § i kapitlet att målet rör endast ansvar för brott, att den tilltalade har erkänt gärningen och att annan brottspåföljd än böter inte döms ut.

När det gäller sättet för meddelande av dom i tvistemål eller brottmål anges i 17 kap. 9 § resp. 30 kap. 7 § två olika möjligheter. Domen kan antingen avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen eller vid annat rättens sammanträde eller också meddelas genom att hållas tillgänglig på rättens kansli, s.k. kansliedom. Avkunnande av en dom får ske genom återgivande av

domslutet och domskälen samt meddelande av fullföljdshänvisning. Bestämmelserna härom anses medge att den närmare utformningen av domskälen får anstå till dess domen avfattas skriftligen. Vad som har sagts nu gäller också när ett tvistemål avgörs vid sammanträde för muntlig förberedelse. Om ett tvistemål i andra fall avgörs utan huvudförhandling, skall domen alltid meddelas som kanslidom. Detsamma gäller när ett brottmål avgörs utan huvudförhandling.

I fråga om tiden för meddelande av en dom i tvistemål gäller enligt 17 kap. 9 § andra stycket RB i princip att domen skall avkunnas så snart överläggning har hållits. Överläggning skall hållas genast efter huvudförhandlingen eller senast nästa helgfria dag. Om rätten på grund av målets beskaffenhet behöver ytterligare tid för att besluta eller avfatta domen kan den förlänga tiden. Domen skall emellertid, om inte synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas inom två veckor efter förhandlingens avslutande.

Liknande bestämmelser för brottmålsdel finns i 30 kap. 7 § andra stycket. Anstånd för att besluta eller avfatta domen får dock förekomma endast om det är oundgängligen erforderligt. Beslutas anstånd, skall domen skriftligen avfattas och meddelas inom en vecka, om den tilltalade är häktad, och i annat fall inom två veckor från förhandlingens avslutande. Dessa tider får överskridas, om det möter synnerligt hinder för att meddela domen inom de angivna tiderna. Av 12 § andra stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare följer att fristen på en vecka för meddelande av dom gäller i mål om åtal för vissa grövre brott mot den som inte har fyllt 18 år även om han inte är häktad.

Genom förordningen (1976:819) om avfattning av dom i tvistemål m.m. har regeringen meddelat föreskrifter som bl.a. innebär att tvistemålsdomar i de flesta fall skall skrivas på blankett. Regeringen har också fastställt vilka blanketter som skall användas i olika fall och för olika delar av domen. För brottmålsdel har liknande bestämmelser meddelats genom cirkuläret (1973:749, ändrat senast 1979:862) till hovrätterna och tingsrätterna om avfattning av dom och slutligt beslut i brottmål.

3 Lagmännens skrivelse

I den inledningsvis nämnda skrivelsen anför lagmännen att avfattandet av domar upptar en väsentlig del av tingsrättsdomarnas arbetstid. För dem som uteslutande sysslar med brottmål kan tiden för domskrivning, grovt räknat, uppskattas till inemot hälften av arbetstiden. Större delen av denna tid torde avse domskälen. Därtill kommer biträdespersonalens arbete med utskrift av domsmotiveringarna. En minskning av domskrivningen skulle därför vara av största betydelse för behovet av arbetskraft vid tingsrätterna.

Lagmännen framhåller att motiverade domar i brottmål i ett stort antal fall är nödvändiga för att tillgodose den dömdes rättssäkerhetsintressen. Den som har dömts mot sitt nekande eller har dömts till en påföljd som inte

framstår som självklar har ett berättigat anspråk på att få veta varför han har fällts till ansvar eller dömts till den aktuella påföljden. Detsamma gäller beträffande åklagare och målsägande när domslutet helt eller delvis har gått dem emot. Motiverade domar är vidare av största betydelse för kontrollen av domstolarna och för allmänhetens tilltro till rättskipningen. De är också av stort värde för överrätterna vid fullföljd.

Lagmännen anger i skrivelsen några olika möjligheter att begränsa domskrivningen i brottmål. Utan lagändring skulle detta kunna uppnås genom att den ofta tämligen fullständiga redovisningen av vad den tilltalade, målsägande och vittnen har sagt vid huvudförhandlingen slopades och man i stället gick direkt på bedömningen av berättelserna. Totalresultatet skulle emellertid bli avsevärt bättre om man genom lagstiftning begränsade skyldigheten att redovisa domskälen skriftligt.

Den möjlighet som enligt lagmännen ligger närmast till hands är att öka utrymmet för förenklad dom enligt 30 kap. 6 § RB. Som exempel på fall då förenklad dom skulle kunna användas nämns erkända stölder som straffas med villkorlig dom, skyddstillsyn eller ett kortare frihetsstraff. Sådana jämkningar skulle dock inte betyda så mycket från rationaliseringssynpunkt, eftersom domar i sådana mål regelmässigt skrivs ytterst kortfattat eller efter mall.

Enligt lagmännen skulle mera vara att vinna med följande ordning. Vid avkunnande av dom skulle liksom f.n. domslutet och domskälen redovisas muntligen för parterna. En fullständig dom skulle emellertid skrivas enligt nu gällande regler endast om parterna inom en vecka från avkunnandet begär detta. Med begäran om en fullständig dom bör jämföras ett överklagande inom den angivna tiden. Undantag från den föreslagna ordningen bör gälla i fråga om vissa grövre brottmål.

Eftersom minnesbilden av ett mål redan en vecka efter förhandlingen kan ha försämrats så att det möter svårigheter att då börja skriva en fullständig dom, kan den redovisning av domslutet och domskälen som sker vid avkunnandet spelas in på band och användas som stöd för minnet. En utskrift av bandet skulle vidare kunna fogas som bilaga till en dom som överklagas efter utgången av tiden för begäran om fullständig dom.

Det kan, framhåller lagmännen, självfallet medföra olägenheter för hovrätten att pröva ett överklagat mål utan tillgång till någon motivering, fränsett utskrift av en bandupptagning från avkunnandet. En tänkbar lösning är att för brottmålen införa en motsvarighet till institutet vadeanmälan i tvistemål, förutsatt att detta institut behålls i framtiden.

Lagmännen pekar i sammanhanget på några särskilda frågor som måste lösas vid en övergång till den skisserade ordningen. Denna torde nödvändiggöra en bandning av den tilltalades berättelse vid huvudförhandlingen. Ställning måste också tas till frågan om i ett mål med flera tilltalade fullständig dom skulle kunna skrivas beträffande endast någon av dem. En annan fråga är om målsäganden skall kunna påfordra en fullständig dom och

om en sådan dom skall kunna begränsas till skadestandsfrågan resp. ansvarsfrågan.

4 Överväganden

4.1 Allmänna synpunkter

Under senare år har tillströmningen av mål till de allmänna underrätterna förändrats. Den vidgade användningen av strafföreläggande och föreläggande av ordningsbot samt avkriminaliseringen av vissa gärningstyper har fört med sig att antalet brottmål hos tingsrätterna har minskat. Samtidigt har antalet tvistemål ökat något liksom målen om lagsökning och betalningsföreläggande, där ökningen har varit markant. Sammantagna har emellertid de angivna förändringarna i måltillströmningen varit ägnade att minska personalbehovet hos tingsrätterna.

I fråga om brottmålen har dock även andra förändringar kunnat iakttas. Andelen grovre brottmål har ökat, liksom antalet rättsligt komplicerade mål. Vidare har handläggningen kommit att försvåras av att tilltalade, vittnen och andra som skall höras inte i samma utsträckning som förr efterkommer kallelser till domstolarna.

Redan beslutade eller väntade reformer kommer att medföra att nya uppgifter läggs på de allmänna domstolarna. Genom ändringar i rättshjälpslagen (1972:429), som trädde i kraft den 1 januari 1980, har uppgiften att besluta i rättshjälpsfrågor i stor utsträckning förts över från rättshjälpsnämnderna till bl.a. domstolarna. Vidare har regeringen nyligen föreslagit att domstolarna skall pröva frågor om näringsförbud i samband med konkurs, s.k. konkurskarantän (prop.1979/80:83). Enligt det förslag till handräckningslag som i juni 1979 har remitterats till lagrådet skall den summariska processen enligt 191 och 192 §§ utsökningslagen (1877:31 s.1) föras över till tingsrätterna i samband med att den nya utsökningsbalk, som inom kort kommer att föreslås riksdagen, träder i kraft. Den nya handräckningsprocessen, som föreslås bli rent skriftlig, kommer att medföra att tingsrätterna tillförs omkring 20 000 nya mål årligen. Reformerna på utsökningsrättens område kommer vidare att innebära att frågor om kvarstad och andra säkerhetsåtgärder i fortsättningen kommer att prövas enbart av allmän domstol.

Den ökade belastning på de allmänna domstolarna som de nämnda förhållandena för med sig kan inte mötas enbart genom att domstolarna tillförs ny personal. Detta kan i rådande budgetläge inte ske annat än i begränsad omfattning. Allmänt sett är det också angeläget att man inom domstolsväsendet fortlöpande ser över verksamheten och tar till vara alla rationaliseringsmöjligheter som erbjuder sig.

Rättegångsförfarandet vid allmän domstol ses f.n. över av rättegångsutredningen (Ju 1977:06). Enligt direktiven skall utredningen sträva efter en

ordning som innebär att rättsväsendets resurser utnyttjas på bästa sätt. En möjlighet som utredningen har att överväga är om domstolarna skulle kunna avgöra smärre tvistemål och brottmål i enklare former än f.n. Sådana mål skulle t.ex. kunna avgöras utan huvudförhandling i större utsträckning än nu. Rättegångsutredningens arbete kan alltså komma att föra med sig rationaliseringar vid de allmänna domstolarna som har betydelse även för domskrivningen.

Även om det är önskvärt att på olika sätt rationalisera domstolsförfarandet är det tydligt att detta inte får gå ut över rättskipningens kvalitet. Det är emellertid också från rättsäkerhetssynpunkt angeläget att målen blir snabbt avgjorda och att balanser undviks även när måltillströmningen är ojämn.

Mot bakgrund av dessa förhållanden synes det angeläget att den av lagmännen aktualiserade frågan om förenklad domskrivning nu tas upp. De olika möjligheter till förenklingar som anges i skrivelsen avser enbart brottmålen. De olika aspekter som kan läggas på frågan gäller emellertid i viss utsträckning även för tvistemålen.

Till en början kan erinras om att domar i såväl tvistemål som brottmål numera i princip skall avfattas enligt formulär. Detta gör att utrymmet för individuella variationer i fråga om domens uppställning, uppgifter om domstolen, parter och ombud m.m. är begränsat. Detsamma gäller i fråga om domslutet i brottmål, som skall avfattas med användande av en föreskriven nomenklatur. Vad som blir kvar är då – förutom domslutet i tvistemål – redovisningen av parternas yrkanden och de omständigheter på vilka de grundas samt domskälen. Här finns det anledning att överväga om förenklingar kan åstadkommas när det gäller såväl brottmåls- som tvistemålsdomar.

Den tid som läggs ned på domskrivning varierar avsevärt från fall till fall. Det är givet att avfattandet av en dom i ett mål med flera parter och med många olika yrkanden och invändningar kräver åtskilligt mer tid än när partsställningen är enkel och yrkandena få. Sådana omständigheter som att bevisningen är omfattande eller att rättsfrågorna är besvärliga kan också medföra att det behövs längre tid än normalt.

Den tid som går åt för avfattandet av domen är också i hög grad beroende på den enskilde domarens sätt att arbeta. Här kan bl.a. ambitionsnivån i fråga om den språkliga utformningen, liksom erfarenhet och vana vid domskrivning, spela in.

Det har sagts att domar ofta skrivs onödigt vidlyftigt. Bl.a. anses det att domskälen ofta redovisar mer material än vad som strängt taget behövs med hänsyn till RB:s bestämmelser. Det är emellertid inte givet att det går fortare att skriva kort och koncentrerat. Även bedömningen av vad som skall tas med i domen tar sin tid. Vad särskilt angår redovisningen av vittnesberättelser e.d. kan påpekas att dessa inte så sällan skrivs ut av protokollföraren i målet och att domaren sedan utan nämnvärd redigering tar in dem i domen. Denna redovisning medför i så fall inte så stort arbete för domaren.

Vad som har sagts nu innebär självfallet inte att en domare bör avstå från att skriva kort. En strävan bör alltid vara att i domen inte ta in mer än som behövs för att parter och andra som läser den skall kunna bilda sig en riktig uppfattning om hur domstolen har sett på saken. I enklare mål brukar också, som lagmännen påpekar, domskälen vara kortfattade. Ett kort skrivsätt spar kostnader för bl.a. utskrift, kopiering och arkivering.

Det kan övervägas att i bestämmelserna om avfattande av dom i 17 kap. 7 § och 30 kap. 5 § RB ta in en föreskrift av innebörd att domskälen inte skall redovisa mera än som behövs som bakgrund till domslutet. En sådan föreskrift skulle dock knappast tillföra någonting utöver vad som ändå får anses gälla. Någon egentlig effekt i fråga om domskrivningen skulle den knappast få. Den diskussion om domskrivning som fortlöpande förs inom domarkåren torde ha väl så stor betydelse för inriktningen mot ett kortare skrivsätt som författningsbestämmelser. I sammanhanget kan f.ö. erinras om att det av 14 § första stycket expeditionskungörelsen (1964: 618) följer att en dom inte bör skrivas onödigt vidlyftigt.

Vill man uppnå någon mera påtaglig rationaliseringsvinst genom förenklad domskrivning kan det övervägas att, som lagmännen har varit inne på, i större utsträckning än f.n. helt slopa den skriftliga redovisningen av domskälen. Det kan emellertid inte komma i fråga att göra någon allmän inskränkning i principen att domar skall motiveras. Att så sker är av grundläggande betydelse för rättssäkerheten. Förutom den vikt motivering- en har för parterna och vid fullföljd i högre instans (jfr 50 kap. 4 § första stycket 2 och 51 kap. 4 § första stycket 2 RB) har den, som lagmännen påpekar, stor betydelse för allmänhetens kontroll av och förtroende för rättskipningen. Även för domaren själv är det, åtminstone i mera kvalifice- rade mål, av stort värde att domskälen måste redovisas. Därmed uppnås större garantier för att domslutet blir riktigt.

Som tidigare har nämnts får en tingsrätts dom enligt 17 kap. 8 § och 30 kap. 6 § RB utfärdas i förenklad form i vissa fall. Att domen i dessa fall inte behöver innehålla några domskäl innebär inte något egentligt avsteg från principen om att domen skall motiveras. Av en tvistemålsdom i förenklad form skall sålunda framgå huruvida den har grundats på utevaro eller medgivande och av en motsvarande dom i brottmål att den avser en gärning som har erkänts av den tilltalade.

I det följande skall först undersökas i vad mån det går att vidga förutsättningarna för att meddela dom i förenklad form utan att befogade rättssäkerhetsintressen åsidosätts. Därefter behandlas frågan om slopande av den skriftliga redovisningen av domskälen när domen har avkunnats muntligen.

4.2 Förenklad dom i tvistemål

Som framgår av redogörelsen för nuvarande ordning får en dom i tvistemål utfärdas i förenklad form endast under starkt begränsade förutsättningar.

Detta får enligt 17 kap. 8 § RB ske bara i fråga om tredskodom och dom varigenom kärandens talan bifalls på grund av svarandens medgivande. I mål vari förlikning inte är tillåten – indispositiva tvistemål – kan tredskodom inte förekomma. I sådana mål får förenklad dom användas endast när domen på grund av en uttrycklig bestämmelse får grundas på svarandens medgivande (jfr t.ex. 11 kap. 1 § giftermålsbalken).

Enligt 42 kap. 18 § RB får en dom i tvistemål meddelas redan under förberedelsen i vissa fall. Den möjligheten står till buds i fråga om tredskodomar och domar varigenom rätten fastställer en förlikning. I dispositiva tvistemål får dom under förberedelsen vidare meddelas i anledning av talan om anspråk som har medgivits av svaranden eller som käranden har eftergivit (jfr 13 kap. 5 § RB).

En dom som avser äktenskapsskillnad på yrkande av ena maken och därmed sammanhängande frågor, som parterna är ense om, får enligt 15 kap. 7 § tredje stycket giftermålsbalken meddelas utan huvudförhandling. Bestämmelsen innebär att sådana mål kan avgöras under förberedelsen i större utsträckning än som följer av 42 kap. 18 § RB.

I 42 kap. 20 § andra och tredje styckena RB finns bestämmelser om huvudförhandling i förenklad form. En sådan förenklad huvudförhandling innebär att rätten har samma sammansättning som vid förberedelsen och att samma domare handlägger målet vid huvudförhandlingen. Vad som har förekommit i samband med förberedelsen, t.ex. i fråga om yrkanden och invändningar, behöver inte upprepas vid huvudförhandlingen. Förenklad huvudförhandling får med parternas samtycke hållas antingen i omedelbart samband med förberedelsen eller senast 15 dagar efter det att den muntliga förberedelsen avslutades. Oavsett parternas samtycke får förenklad huvudförhandling hållas i omedelbart samband med förberedelsen, om saken bedöms som uppenbar.

I de fall då en dom får meddelas redan under förberedelsen råder det i allmänhet inte längre någon tvist mellan parterna. Detta talar för att man i dessa fall generellt skulle kunna efterge kravet på att en fullständig dom skall meddelas. En sådan utvidgning skulle få betydelse i fråga om käromål som har eftergivits av käranden och i sådana indispositiva tvistemål där parterna är ense men där deras medgivanden inte formellt läggs till grund för domen. Förenklad dom skulle vidare få användas i fall då rätten fastställer en förlikning mellan parterna.

Situationen är likartad i de fall då med parternas medgivande förenklad huvudförhandling hålls i omedelbart samband med förberedelsen. Att en part väljer att låta målet gå till omedelbar huvudförhandling i förenklad form innebär i både dispositiva och indispositiva tvistemål att parten nöjer sig med den bevisning som då är tillgänglig. I de flesta fall kan man förutsätta att parten godtar den bedömning som rätten gör. Detta talar för att man även i de fall då en tvistemålsdom meddelas efter huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen skulle kunna efterge kravet på att en fullständig

dom skall meddelas.

Från rationaliseringssynpunkt torde emellertid en utvidgning enligt det nyss anförda av möjligheterna till förenklad dom få begränsad betydelse. Redan nu torde domen i ett mål vari käranden har eftergivit sin talan avfattas mycket kort. Detsamma torde gälla i fråga om de indispositiva tvistemål där parterna är ense och rätten inte bedömer saken på annat sätt. I fråga om domar varigenom rätten stadfäster en förlikning kan erinras om att förlikningsavtalet regelmässigt tas in i domen och att det i övrigt knappast finns något utrymme för ytterligare förenklingar av domskälen.

Vad särskilt gäller möjligheten att förenkla domskrivningen i mål där förenklad huvudförhandling hålls i omedelbart samband med förberedelsen får man inte bortse från att parterna, även om de skulle vara inställda på att godta rättens bedömning, kan ha ett intresse av att få reda på vad domstolen har ansett vara avgörande för domslutet. Domskälen har också i många fall betydelse för andra än parterna. I familjerättsliga mål, där omedelbar huvudförhandling är vanlig, är det viktigt bl.a. för att främja en enhetlig praxis i underhållsfrågor att parternas uppgifter om sina ekonomiska förhållanden redovisas i domen. Ett slopande av dessa uppgifter skulle vidare försvåra för försäkringskassorna att bedöma frågor om bidragsförskott. Att uppgifterna finns intagna i domen kan också vara till nytta för både parterna och domstolen när fråga uppkommer om jämkning av underhållsbidraget.

Mot bakgrund av det anförda föreslås inte nu någon utvidgning av möjligheterna att utfärda en dom i tvistemål i förenklad form. Saken kan emellertid komma att aktualiseras på nytt när resultatet av rättegångsutredningens arbete föreligger.

4.3 Förenklad dom i brottmål

Förutsättningarna för att förenklad dom skall få meddelas i brottmål är som nämnts att målet endast rör ansvar för brott, att den tilltalade har erkänt gärningen och att någon annan påföljd än böter inte döms ut. Enligt lagmännen skulle man utan fara för rättssäkerheten kunna jämkta något på dessa förutsättningar, låt vara att detta inte skulle betyda så mycket från rationaliseringssynpunkt. Som exempel på fall som skulle kunna omfattas nämns domar i fråga om erkända gärningar som straffas med villkorlig dom, skyddstillsyn eller ett kortare frihetsstraff.

Förutsättningen att målet endast skall röra ansvar för brott innebär att förenklad form inte får användas om i målet samtidigt har handlagts en fråga om enskilt anspråk på grund av brott. Detta gäller även om den tilltalade har medgivit anspråket. Det är emellertid svårt att se något bärande skäl till varför inte förenklad dom skulle kunna användas när domen rör både en gärning som har erkänts av den tilltalade och ett enskilt anspråk som har medgivits eller som annars är uppenbart. Det kan nämnas att det inte möter något hinder mot att meddela domen i förenklad form när en fråga om

förverkande eller annan särskild rättsverkan har prövats samtidigt med åtalet.

En ytterligare förutsättning för att förenklad dom skall få användas i brottmål är att gärningen har erkänts av den tilltalade. Det kan knappast komma i fråga att frångå denna princip. Såväl hänsynen till den tilltalade som andra rättssäkerhetsskäl talar för att domskälen skall redovisas när ett brott har bestritts. Att gärningen har erkänts bör därför även i fortsättningen vara en förutsättning för att domen skall få meddelas i förenklad form.

När det gäller frågan om en dom bör kunna meddelas i förenklad form även i fall då den tilltalade har dömts till en annan påföljd än böter bör följande beaktas. I brottmål gäller principen om officialprövning. Det innebär att den tilltalades erkännande inte utan vidare skall läggas till grund för avgörandet. Erkännandet måste stödjas av andra omständigheter i målet, låt vara att någon direkt bevisning som styrker den tilltalades uppgifter ofta inte behövs. Det sagda gäller i princip även för de enklaste bötesbrotten. Det är emellertid ofrånkomligt att domstolarna i praktiken tillmäter erkännandet en avsevärt större betydelse i fråga om ett enkelt brott än ett grovt. I grövre brottmål brukar domstolarna mer eller mindre utförligt i domen redovisa de omständigheter som vid sidan av erkännandet utgör stöd för åtalet, t.ex. berättelser som målsäganden och den tilltalade har avgivit.

Det synes inte lämpligt att i fråga om de grövre brottmålen frånga nuvarande ordning enligt vilken en fullständig dom skall skrivas även i fall då den tilltalade har erkänt gärningen. Det finns emellertid några typer av brottmål som är av jämförelsevis enkel beskaffenhet trots att böter inte ingår i straffskalan för brottet. Som exempel nämns i lagmännens skrivelse mål rörande erkända stölder. Andra exempel är enkla former av bedrägeri eller förskingring, tillgrepp av fortskaffningsmedel i fall då brottet inte är ringa samt rattfylleri. Till denna kategori torde också kunna hänföras mål om misshandel och våld mot tjänsteman i fall då brottet inte framstår som särskilt kvalificerat utan att det likväl kan betecknas som ringa. Om påföljden i dessa och andra liknande fall inte avviker från vad som normalt brukar utdömas, finns det knappast någon anledning att kräva en fullständig redovisning av domskälen.

Det kan diskuteras hur man lämpligen bör dra gränsen för ett sålunda utvidgat tillämpningsområde för dom i förenklad form. En möjlighet är att anknyta till straffmaximum (jfr 30 kap. 6 § RB i dess ursprungliga lydelse). Lämpligare synes emellertid vara att liksom f.n. anknyta till den påföljd som faktiskt döms ut. I synnerhet för den tilltalade är påföljdsfrågan i allmänhet av större intresse än gärningens rättsliga rubricering. Den utdömda påföljden ger dessutom oftast ett direkt mått på gärningens svårhetsgrad i det enskilda fallet.

I enlighet härmed bör dom i förenklad form till en början kunna utfärdas i fråga om erkända gärningar när påföljden bestäms till villkorlig dom eller skyddstillsyn. Detsamma bör gälla när ett inte alltför långvarigt frihetsstraff

döms ut. Gränsen kan lämpligen sättas till högst fängelse i sex månader. Vid internering är minsta tiden för anstaltsvården ett år, varför dom i förenklad form redan av den anledningen inte bör få användas när sådan påföljd döms ut. Härtill kommer att frågan om påföljdens avskaffande f.n. övervägs i justitiedepartementet. Om den tilltalade överlämnas till särskild vård bör inte heller domen få utfärdas i förenklad form. De överväganden som ligger till grund för valet av en sådan påföljd bör regelmässigt redovisas i domen. När det gäller disciplinstraff för krigsmän bör däremot förenklad dom kunna komma i fråga.

Det är uppenbart att särskilda omständigheter kan föranleda att en fullständig dom bör skrivas även i de fall då enligt det anförda en förenklad dom i och för sig blir tillåten. Detta kan vara fallet t.ex. när den rättsliga bedömningen av gärningen är tveksam. Detsamma gäller när starka individualpreventiva skäl har föranlett domstolen att bestämma påföljden till exempelvis fortsatt skyddstillsyn i stället för det frihetsstraff som normalt bort följa. Även i andra fall kan valet av påföljd kräva en närmare motivering. Detsamma gäller när domstolen har att ta ställning till frågor om t.ex. förverkande, förvisning eller häktning. Det bör vara domstolens sak att avgöra om domen lämpligen bör utfärdas i förenklad form eller inte.

Bestämmelserna i 30 kap. 6 § RB bör ändras i enlighet med det anförda. Av lagtexten bör framgå att förenklad form inte får användas när det finns särskilda skäl mot en sådan ordning.

Med den nu förordade regleringen kommer ett mycket stort antal brottmålsdomar att kunna skrivas i förenklad form. Visserligen är kanske inte vinsten i varje enskilt mål så stor, eftersom domen i de aktuella målen redan i dag torde skrivas mycket kortfattat i de flesta fall. Tillsammanlagda innebär emellertid de vinster som kan uppnås en betydande resursbesparing, inte minst när det gäller utskrift och kopiering.

4.4 Skriftlig redovisning av domskälen efter avkunnande

De största rationaliseringsvinsterna skulle enligt lagmännen uppnås genom ett system där domskälen i brottmålsdomar endast behövde skrivas ut i fall då parterna särskilt begärde detta. Den föreslagna ordningen förutsätter att domen avkunnas muntligen inför parterna med återgivande av domskälen. Om dessa inte begär en fullständig dom senast en vecka efter avkunnandet, skulle några domskäl inte behöva skrivas ut. Med en begäran om fullständig dom bör enligt lagmännen jämföras ett överklagande inom den angivna tiden en vecka.

Den ordning som lagmännen har skisserat i sin skrivelse har gett upphov till en livlig debatt bland domare och andra som berörs av förslaget. Inte minst frågans principiella aspekter har därvid tagits upp. Ett argument mot förslaget som har förts fram från olika håll är att den skriftliga utformningen av domskälen utgör en värdefull kontroll inte bara för parterna utan även för

den enskilde domaren av att målet avgörs på ett riktigt sätt. Ett slopande av de skriftliga domskälen skulle därför kunna leda till försämringar från rättssäkerhetssynpunkt.

Det finns knappast anledning att i detta sammanhang gå närmare in på den debatt som har förts. Det bör emellertid framhållas att förslaget inte innebär att man frångår principen att en dom skall ges med motivering. Nyheten är bara att domskälen inte behöver redovisas skriftligt. Förslaget innebär inte heller någon inskränkning i möjligheten att, under de förutsättningar som anges i RB, meddela domen som kanslidom. I så fall skall domen alltid innehålla domskäl, såvida det inte finns förutsättningar att skriva domen i förenklad form.

En viktig fråga är i vad mån den skriftliga redovisningen av domskälen kan slopas utan att allmänhetens insyn i domstolarnas verksamhet försämrats. Den insynen garanteras f.n. på olika sätt. Av grundläggande betydelse är principen att domstolsförhandlingar med få undantag är offentliga. Vidare deltar lekmän i stor utsträckning i rättskipningen. Var och en har också rätt att ta del av domstolarnas domar och beslut. Det kan naturligtvis sägas att lagmännens förslag inte gör någon principiell inskränkning i allmänhetens rätt till insyn. Det synes emellertid ofrånkomligt att förslaget, om det tillämpas så som har avsetts, innebär en viss försämring av de praktiska möjligheterna för journalister och andra att följa den dömande verksamheten vid tingsrätterna. Detta förhållande måste uppmärksammas när det gäller att ta ställning till förslaget.

Givetvis är det vanskligt att söka göra någon bedömning av hur det föreslagna systemet skulle komma att fungera i praktiken. Det finns emellertid en del omständigheter som talar för att betydelsen från rationaliseringssynpunkt kan komma att bli mindre än vad lagmännen har antagit.

Den föreslagna ordningen förutsätter som nämnts att domen avkunnas antingen i samband med huvudförhandlingen eller vid ett senare sammanträde till vilket parterna har kallats. Att en dom avkunnas i samband med huvudförhandlingen är f.n. ganska ovanligt när det rör sig om mera komplicerade mål. Särskilt när rättsfrågan är oklar brukar de flesta domare välja alternativet att meddela kanslidom. Härigenom vinnns bl.a. den fördelen att rätten kan hålla en ny överläggning och ändra den tidigare beslutade domen, om det vid avfattningen av domskälen skulle visa sig att vad som tidigare beslutats inte är hållbart. Kanslidom brukar i allmänhet också meddelas när målet är mycket omfattande, t.ex. med ett stort antal målsägande och tilltalade och motsvarande antal yrkanden som skall prövas. Det kan då ta tid att kontrollera att allt som har prövats i målet också kommer med i domen. Dessa och liknande skäl för att meddela en kanslidom i stället för att avkunna domen torde knappast minska i styrka av att vederbörande domare vid ett avkunnande eventuellt inte behöver avfatta domskälen skriftligt.

Som nämnts kan en dom avkunnas inte bara i samband med huvudför-

handlingen utan också vid ett annat sammanträde som rätten håller. Genom att avkunnandet uppskjuts några dagar går det naturligtvis att undvika en del av svårigheterna med att omedelbart avkunna dom i komplicerade eller omfattande mål. Därmed torde emellertid också betydelsen från rationaliseringssynpunkt av den föreslagna ordningen minska. Om avkunnandet skjuts upp av den anledningen att rätten behöver längre tid på sig för att tänka igenom domskälen torde det kunna förutsättas att dessa kommer att formuleras med ungefär samma noggrannhet som när en fullständig dom skrivs ut. Vidare får man inte bortse från den olägenhet som det innebär för parterna att behöva inställa sig till ett särskilt sammanträde för avkunnande av domen.

Enligt lagmännens förslag skall fullständiga domskäl skrivas om en part begär det senast en vecka efter avkunnandet. Man torde emellertid knappast kunna räkna med att parterna kommer att avstå från att begära en fullständig utskrift av domen av det skälet att detta skulle medföra en lättnad för domstolen. Man torde snarare få utgå från att en sådan dom regelmässigt kommer att begäras i de fall då t.ex. rätts- eller bevisfrågorna är komplicerade, dvs. i praktiken i sådana fall då det från domstolens synpunkt skulle innebära en verklig vinst att slippa avfatta domskälen skriftligen. Även i andra fall kan en part givetvis ha intresse av att få ta del av domskälen i skrift. Några skäl för sin begäran skulle han enligt förslaget över huvud taget inte behöva ange.

Av det anförda framgår att de rationaliseringsvinster som kan väntas med det av lagmännen föreslagna systemet inte torde bli så stora. För att uppnå en mera påtaglig effekt skulle man behöva bygga vidare på systemet och eventuellt ha den ordningen att över huvud taget inte tillåta annat än en muntlig redovisning av domskälen. Dessutom borde då möjligheterna att meddela kanslidom inskränkas. Detta skulle emellertid innebära en kraftig försämring för parterna och även i övrigt möta betänkligheter från rätts-säkerhetssynpunkt.

Som lagmännen framhåller reser den föreslagna ordningen också en del praktiska och lagtekniska problem. Sådana uppkommer särskilt i de fall då domen överklagas. Bl.a. torde det bli nödvändigt att, om fullständig dom inte skrivs ut, på ett eller annat sätt dokumentera den tilltalades berättelse vid huvudförhandlingen. En bandupptagning av denna är i och för sig möjlig. Det kan emellertid inte uteslutas att en bandinspelning kan verka hämmande på den tilltalades vilja eller förmåga att uttala sig.

Om domen överklagas efter utgången av tiden för begäran om fullständig dom får med den föreslagna ordningen hovrätten ett sämre underlag för sin prövning även såtillvida att de egentliga domskälen inte finns med. Det är tänkbart att den olägenheten skulle kunna avhjälpas genom att en utskrift av en bandupptagning från avkunnandet fogas som bilaga till domen. Risker med ett sådant förfarande är naturligtvis, som lagmännen påpekar, att domaren lägger ner så stor möda på att avfatta domskälen inför avkunnandet

att rationaliseringsvinsten i praktiken går förlorad. Vidare är det inte särskilt tilltalande att beskaflenheten av hovrättens prövningsunderlag blir beroende på vid vilken tidpunkt inom vadetiden som domen överklagas. Det uppkommer också vissa olägenheter när domen överklagas strax innan tiden för begäran om en fullständig dom löper ut och akten t.ex. på grund av att den tilltalade är häktad genast skall sändas till hovrätten (jfr 51 kap. 5 § andra stycket RB).

Som en tänkbar möjlighet att lösa en del av de svårigheter som den föreslagna ordningen för med sig vid överklagande av domar pekar lagmännen på möjligheten att för brottmålsdel införa en motsvarighet till institutet vadeanmälan i tvistemål. Att på det sättet förkorta vadetiden i brottmål skulle emellertid innebära påtagliga nackdelar för den dömda. Det bör i alla händelser inte komma i fråga att enbart av rationaliseringsskäl förkorta vadetiden i brottmål genom krav på vadeanmälan. Det kan nämnas att rättegångsutredningen enligt vad som upplysts överväger möjligheten att ta bort institutet vadeanmälan i tvistemål.

Även om den av lagmännen skisserade ordningen skulle medföra större rationaliseringsvinster än som nyss har antagits är det tveksamt om dessa kan anses uppväga de nackdelar från principiell och praktisk synpunkt som förslaget innebär. Genomförs de förslag om utvidgad möjlighet att meddela brottmålsdomar i förenklad form som har redovisats i det föregående torde ganska betydande rationaliseringsvinster kunna uppnås. Det synes i varje fall lämpligt att avvakta resultatet av dessa ändringar innan man går vidare med en undersökning i vad mån det därutöver går att förenkla domskrivningen.

Förslag till lag om ändring i 30 kap. 6 § RB har tagits upp som bilaga 2 till denna promemoria.

5 Specialmotivering

30 kap. 6 § RB

Förslaget till ändring i 30 kap. 6 § RB har berörts i avsnitt 4.3. Förslaget innebär till en början att det generella förbudet mot att utfärda domen i förenklad form när talan om enskilt anspråk har prövats tas bort. En särskild bestämmelse angående enskilt anspråk har tagits upp som ett nytt andra stycke i paragrafen.

Genom en ny andra mening i första stycket av paragrafen öppnas möjlighet att använda förenklad dom i vissa fall när påföljden bestäms till annat än böter. Grundförutsättningen är även här att den tilltalade har erkänt gärningen. Förenklad dom får i sådana fall användas om påföljden bestäms till villkorlig dom eller skyddstillsyn. Detsamma gäller om rätten med tillämpning av 27 kap. 2 § resp. 28 kap. 2 § brottsbalken förenar den villkorliga domen eller skyddstillsynen med ett bötesstraff. Bestämmelsen omfattar

däremot inte det fallet att skyddstillsyn enligt 28 kap. 3 § brottsbalken förenas med fängelse. Att en sådan kombinerad påföljd har valts torde regelmässigt böra motiveras i domen.

Förenklad dom får också användas om fängelse i högst sex månader döms ut eller om påföljden bestäms till disciplinstraff för krigsmän. Detsamma gäller om rätten förordnar att en påföljd som nu sagts skall avse även ett nytt brott. Inte heller i dessa fall hindrar talan om enskilt anspråk i och för sig att domen utfärdas i förenklad form.

Bestämmelsen omfattar formellt även det fallet att domstolen med tillämpning av 34 kap 1 § första stycket 3 brottsbalken har undanröjt en tidigare påföljd och dömt till en ny påföljd av annan art. I sådana fall är det dock som regel inte lämpligt att meddela domen i förenklad form.

I samtliga fall som omfattas av andra meningen i första stycket av paragrafen gäller att förenklad dom inte får användas om särskilda skäl föranleder annat. Exempel på vad som avses med särskilda skäl har anförts i avsnitt 4.3.

Tredje meningen i paragrafen motsvarar nuvarande andra meningen.

I ett nytt andra stycke i paragrafen görs vissa begränsningar i möjligheten att utfärda domen i förenklad form när talan har förts om enskilt anspråk i anledning av brott. I det fallet får första och andra meningarna i paragrafen tillämpas endast om den tilltalade har medgivit anspråket eller saken befinns vara uppenbar. Som exempel på fall då frågan om enskilt anspråk kan tänkas vara uppenbar kan nämnas att ersättning yrkas för förstörd egendom enligt ett företett värdeintyg eller för självrisk på försäkring.

(Lagmännens skrivelse)

1979-08-22

Justitiedepartementet

En rationalisering av arbetet i de allmänna domstolarna framstår ur olika synpunkter som mycket angelägen. Den av regeringen i regleringsbrevet för budgetåret 1979/80 beslutade minskningen av antalet tjänster vid tingsrätterna aktualiserar en sådan rationalisering. Det finns enligt vår uppfattning rationaliseringsmöjligheter på olika områden inom domstolsväsendet men vi vill i denna framställning begränsa oss till de jämförelsevis stora rationaliseringsmöjligheter som finns i tingsrätt beträffande domskrivningen i brottmål.

Avfattandet av domar upptar en väsentlig del av tingsrättsdomarnas arbetstid. Särskilt torde detta vara fallet i fråga om domare som sysslar med brottmål. För dem som uteslutande har att handlägga brottmål torde denna tid grovt räknat kunna uppskattas till inemot hälften av arbetstiden. Större delen av denna tid torde avse domskälen och icke domslutet. En uppskattning av biträdespersonalens arbete med utskrift av domsmotiveringar ställer sig svår men möjligen kan det röra sig om ett tredjedels biträde per domare. Frågan är om det arbete som nedlägges på domskrivningar (här och i det följande avses med domskrivning avfattandet av domskäl i brottmål) har ett värde som motsvarar det nedlagda arbetet.

Av det nyss anförda framgår att en minskning av domskrivningen skulle vara av största betydelse för behovet av arbetskraft vid tingsrätterna. Frågan är då om det finns möjlighet att utan försämrad rättssäkerhet eller andra olägenheter inskränka domskrivningen. Kan man genom en minskad domskrivning ge domare mera tid att ägna sig åt handläggningen av mål och åt det egentliga dömandet samt biträdena mer tid till andra uppgifter?

Det är tydligt att motiverade domar i ett stort antal fall är nödvändiga för att tillgodose den enskilde individens rättssäkerhetsintressen. Den som mot sitt nekande blir dömd till ansvar har ett berättigat anspråk på att få veta varför han blir dömd. Även den som på grund av ett eget erkännande dömes till en påföljd, som inte framstår som självklar, bör få veta varför domstolen valt just en påföljd av ifrågavarande slag och svårhetsgrad. Motsvarande gäller ifråga om åklagare och målsägande, när domslutet, helt eller delvis, gått dem emot. För kontrollen av domstolarna och allmänhetens tilltro till rättskipningen är självfallet motiverade domar av största betydelse. Motiverade domar är naturligtvis också av stort värde för överrätterna vid fullföljd. Å andra sidan måste beaktas att det är en jämförelsevis ringa del av brottmålen som fullföljes till hovrätt (7,6 % år 1977).

Bestämmelser om avfattning av dom i brottmål finnes i 30 kap. 5 och 6 §§

rättegångsbalken. I förstnämnda paragraf stadgas bl.a. att dom skall avfattas skriftligen och i skilda avdelningar angiva bl.a. domslutet, parternas yrkanden och de omständigheter, varå de grundats, samt domskälen med uppgift å vad i målet är bevisat. I 30 kap. 6 § RB föreskrives att i mål, som rör allenast ansvar för brott, må, om den tilltalade erkänt gärningen och annan brottspåföljd än böter ej ådömes, domen utfärdas i förenklad form.

Vid en undersökning av frågan om möjligheten att begränsa domskrivningen och likväl tillgodose de befogade intressen av motiverade domar som finnes kan man tänka sig att *antingen* inskränka omfattningen av de nuvarande motiveringarna med bibehållande av kravet på att motivering skall finnas i de fall som angives i den gällande lagen *eller* genom lagändring inskränka de fall där en fullständig motivering skall finnas. Mellanvägar är naturligtvis också tänkbara.

Om man till en början ser på det första alternativet, skulle åtskilligt stå att vinna om domarna skrevs mera kortfattade än vad som nu ofta förekommer. (Jfr SvJT 1978 s. 712, 1979 s. 373 f.) Många domare anser det nödvändigt att skriva *tämligen fullständiga berättelser* om vad de tilltalade, målsägande och vittnen har sagt vid huvudförhandlingen för att därefter redovisa rättsens slutsatser av berättelserna. Åtskilliga domare anser emellertid en sådan redovisning överflödig och går i stället direkt in på bedömningen av berättelserna. Vid fullföljd mot domen är dessa berättelser självfallet av betydelse för överinstanserna och kan möjliggöra en förenkling av handläggningen i överinstans. För parterna torde emellertid de utförliga berättelserna knappast vara av något värde.

I detta sammanhang skall nämnas att domarförbundet igångsatt en undersökning av möjligheterna att utan lagändring begränsa domskrivningen (se SvJT 1979 s. 373 f). Det torde emellertid kunna sägas att även om man kan förmå många domare att övergå till ett kortare skrivsätt skulle totalresultatet bli avsevärt bättre *om man genom lagstiftning* begränsar skyldigheten att redovisa domskälen skriftligt. Det finns flera olika vägar att gå fram med olika fördelar och olägenheter. Vi kan naturligtvis icke här lägga fram ett fullständigt eller definitivt förslag utan vill endast antyda några av de möjligheter som finns och som enligt vår mening bör bli föremål för närmare undersökning.

Den utväg som synes ligga närmast till hands är att öka utrymmet för förenklad dom enligt 30 kap. 6 § rättegångsbalken. Omfattningen av detta stadgande har utvidgats i förhållande till den ursprungliga lydelsen utan att man dock rubbat på förutsättningarna att det skall vara fråga om erkända gärningar och icke någon annan påföljd än bötesstraff. Den första av dessa förutsättningar anses på sina håll utesluta bl.a. den stora målgrupp som trafiknykterhetsbrotten utgör från tillämpningsområdet för förenklad dom. Den andra förutsättningen utesluter även ett stort antal andra fall, där det är svårt att se några bärande skäl för en fullständig dom, t.ex. erkända stöldar som straffas med villkorlig dom, skyddstillsyn eller ett kortare frihetsstraff.

Enligt vår mening borde man kunna jämkta något på dessa förutsättningar utan att detta skulle medföra några vådor ur rättssäkerhetssynpunkt eller andra egentliga olägenheter. Å andra sidan skulle sådana jämkningar inte betyda mycket ur rationaliseringssynpunkt, eftersom domar i nu åsyftade mål regelmässigt skrives ytterst kortfattat eller efter mall.

Ur rationaliseringssynpunkt förefaller mera vara att vinna med följande ordning. Liksom enligt gällande rätt skall vid avkunnande av dom domslutet och domskäl redovisas muntligen för parterna. Dessa bör därefter tillfrågas om de önskar en fullständig dom i utskrivet skick. Om begäran om sådan fullständig dom framställles, skall dom skrivas enligt nu gällande regler. Sådan framställning kan också göras inom en vecka efter domens avkunnande. Om sådan framställning icke göres inom denna tid, skrivs icke någon fullständig dom. Parterna och överrätt får då nöja sig med en dom utan motivering även om domen senare skulle överklagas.

Den nu skisserade ordningen kan emellertid icke gälla alla domar. Av olika skäl synes undantag böra göras för vissa grövre brottmål, liksom för mål där det med hänsyn till målets särskilda beskaffenhet föreligger ett ur allmän synpunkt påtagligt behov av skriven motivering. Det är tveksamt var gränsen skall dragas för de mål som endast med hänsyn till brottets svårhetsgrad påkallar en skriven domsmotivering. Förslagsvis kan gränsen dragas vid fängelsestraff på ett år. När det utdömda fängelsestraffet understiger ett år liksom även när påföljden bestämmes till villkorlig dom, skyddstillsyn eller överlämnande till särskild vård synes den föreslagna ordningen kunna tillämpas. Inskränkningen av domskrivningen bör icke heller vara begränsad till de fall där den tilltalade erkänt gärningen eller när åklagarens talan bifallits.

Med begäran om fullständig dom bör likställas ett överklagande inom den angivna tiden. Denna tid bör icke sättas längre än en vecka, eftersom det kan vara svårt att först mer än en vecka efter förhandlingen börja skriva på en dom, särskilt om andra göromål kommit emellan. Systemet torde, bortsett från redan nu föreliggande möjlighet enligt 30 kap. 6 § rättegångsbalken att använda dom i förenklad form, icke heller kunna tillämpas i andra fall än då dom avkunnats vid huvudförhandling eller annat rättens sammanträde.

Det kan naturligtvis göras gällande att minnesbilden av ett mål redan en vecka efter förhandlingen kan ha försämrats så att det möter svårigheter att då börja skriva en fullständig dom. Ett sätt att minska dessa svårigheter skulle vara att spela in på band den redovisning av domslutet och domskäl som sker vid avkunnandet. Bandinspelningen skulle sedan bevaras för att, vid framställning om fullständig dom, kunna tjäna som ett stöd för minnet.

En tänkbar möjlighet är kanske att en utskrift av bandet skulle kunna fogas som bilaga till en överklagad dom som, på grund av att framställning inte gjorts inom föreskriven tid, utfärdats endast i förenklad form. Denna lösning möter givetvis vissa praktiska svårigheter. Det kan naturligtvis hävdas att det

är svårt att i omedelbar anslutning till en förhandling avkunna en dom, som sedan skall kunna skrivas ut i den form den fått enligt bandet. Med ett sådant system finnes det risk för att domarna lägger ner så stor möda på att förbereda avkunnandet att tidsutdräkt uppstår och de åsyftade rationaliseringsvinsterna går förlorade. Det är också tänkbart att en del domare drar sig för att i anslutning till förhandlingen avkunna en dom som skall spelas in och sedan kunna skrivas ut och därför i stället för att avkunna domen i anslutning till förhandling väljer utvägen att meddela dom vid en senare tidpunkt. Detta är naturligtvis icke önskvärt. Å andra sidan torde det för flertalet domare framstå som angeläget att slippa ifrån att skriva en utförlig dom. De nämnda svårigheterna torde därför kunna ses som ett övergångsstadium innan domarna vant sig vid det föreslagna systemet.

Om fullständig dom inte skrives, skulle domen enbart bestå av en motsvarighet till den nuvarande domsblanketten med fullföljdshänvisning, kompletterad med yrkanden i målet och den tilltalades inställning till dessa samt anteckning om frihetsberövande. En sådan dom skulle kunna expedieras utan avbidan på att tiden för begäran om fullständig dom gått till ända. Detta skulle komma att innebära en förkortad expeditionstid för flertalet domar. Begäres fullständig dom inom en vecka efter avkunnandet men efter expedieringen av domen utan motivering, kompletteras denna dom med domskäl i en särskild handling, som kan fogas som bilaga till den expedierade domen.

Det är självfallet att det kommer att medföra olägenheter för hovrätt att pröva ett överklagat mål utan tillgång till någon som helst motivering (annat än möjligen den som finnes i fonogramutskriften från avkunnandet). Det måste dock uppmärksammas att detta endast torde inträffa i en ringa del av de mål som överklagas. Sannolikt kommer det nämligen att bli så, att fullständig dom begäres även i åtskilliga fall, där överklagande sedan inte sker. Att hovrätt, i fall där fullständig dom ej föreligger, skulle äga begära yttrande om domskälen från tingsrätten är med hänsyn framför allt till den tid som då förflutit från avkunnandet inte en acceptabel utväg.

En annan utväg kan vara att det för brottmålsens del införes en motsvarighet till det beträffande tvistemålen föreliggande vadeanmälansinstitutet. Man skulle då kunna tänka sig att domen avkunnades men att fullständig dom inte skulle behöva skrivas i ovan angivna fall, om inte vadeanmälan ingavs. Med en sådan ordning vinnes att hovrätten efter överklagande alltid får tillgång till fullständig domsmotivering. Detta alternativ förutsätter självfallet, att institutet med vadeanmälan i framtiden bibehålles för tvistemålsens del.

En övergång till ett system av något av de båda antydda slagen torde nödvändiggöra en bandning av tilltalads berättelse vid huvudförhandlingen. Den förutsätter också att åtskilliga andra frågor löses vilka här endast kan antydas. Skall t.ex. i mål med flera tilltalade fullständig dom kunna skrivas beträffande endast någon av dem? Skall målsägande kunna påfordra

fullständig dom och skall fullständig dom kunna begränsas till skadeståndsfrågan, resp. ansvarsfrågan?

Även om spörsmålet om en förenklad domskrivning i brottmål icke lagtekniskt är så enkel att lösa som det till en början kan förefalla, torde en sådan förenkling emellertid kunna ge så stora rationaliseringsvinster att det framstår som högst angeläget att frågan snarast upptages till undersökning i nuvarande ekonomiska läge, då indragningar sker av tjänster vid tingsrätterna och det finns avsevärd risk för ökade målbalanser.

Enligt uppgift kommer den pågående rättegångsutredningen inte att behandla frågan om avfattningen av domar i brottmål. Vi hemställer därför att frågan antingen genom tilläggsdirektiv anförtros rättegångsutredningen eller också göres till föremål för särskild undersökning.

Johan Björling
lagman i Malmö tingsrätt

Jan Johnsson
lagman i Göteborgs tingsrätt

Carl-Anton Spak
lagman i Stockholms tingsrätt

Förslag till Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas att 30 kap. 6 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

I mål, som rör allenast ansvar för brott, må, om den tilltalade erkänt gärningen och annan brottspåföljd än böter ej ådömes, domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, må ock utfärdas i förenklad form.

Föreslagen lydelse

30 kap. 6 §¹

Har den tilltalade erkänt gärningen och ådöms ej annan brottspåföljd än böter, får domen utfärdas i förenklad form. Detsamma gäller om den tilltalade har erkänt gärningen och påföljden bestäms till villkorlig dom eller skyddstillsyn eller till sådan påföljd i förening med böter eller till fängelse i högst sex månader eller disciplinstraff för krigsmän eller om rätten förordnar att sådan påföljd skall avse även ett nytt brott, allt om ej särskilda skäl föranleder annat. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, får också utfärdas i förenklad form.

Har i målet förts talan om enskilt anspråk i anledning av brott, gäller vad som sägs i första stycket första och andra meningarna endast om den tilltalade har medgivit anspråket eller saken befinns vara uppenbar.

Denna lag träder i kraft den

¹ Senaste lydelse 1969:101.

Sammanställning av remissyttranden

Remissyttranden har avgetts av justitiekanslern, riksåklagaren, domstolsverket, kriminalvårdsnämnden, interneringsnämnden, Göta hovrätt, hovrätten för Övre Norrland, kammarrätten i Stockholm, Stockholms tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Malmö tingsrätt, Södertälje tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Halmstads tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, rådmannen Peter Grünler vid Ludvika tingsrätt, rättegångsutredningen (Ju 1977:06), Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges statsåklagare, Föreningen Sveriges åklagare, Tjänstemännens centralorganisation och Centralorganisationen SACO/SR.

Justitiekanslern:

Jag delar den uppfattning som kommit till uttryck i promemorian att det förslag i fråga om skriftlig redovisning av domskälen efter avkunnande som lagmännen fört fram är betänkligt både från principiell och praktisk synpunkt. Förslaget bör därför inte föranleda lagstiftningsåtgärder.

När det gäller förslaget till ändringar i 30 kap. 6 § rättegångsbalken kan jag i allt väsentligt ansluta mig till detta. Det bör dock framhållas att föreskriften om undantag från rätten att skriva dom i förenklad form för det fall att särskilda skäl föreligger mot att skriva sådan dom torde få en förhållandevis vidsträckt tillämpning. Vid påföljdscombinationer och i återfallssituationer torde det sålunda mera sällan bli aktuellt att skriva domen i förenklad form. Även vid tillämpningen av 34 kap. 1 § 1 brottsbalken torde det oftast vara nödvändigt med en motivering i påföljdsfrågan.

Beträffande förslaget till lagtext vill jag fästa uppmärksamheten på andra meningen fjärde "eller-ledet". Uttrycket sådan påföljd synes här syfta även på disciplinstraff. Någon möjlighet att förordna om konsumtion beträffande disciplinstraff föreligger dock inte vare sig enligt brottsbalken eller annan lagstiftning.

RÅ:

Utifrån de synpunkter jag främst har att beakta finner jag inte anledning till erinran mot de i promemorian gjorda övervägandena och tillstyrker att det nu framlagda förslaget till ändring i rättegångsbalken genomförs.

Domstolsverket:

Domstolsverket konstaterar med tillfredsställelse att de förslag som förs fram i promemorian ligger väl i linje med de synpunkter som domstolsverket

gett uttryck för i olika sammanhang, bl.a. i anslagsframställningarna för 1979/80 och 1980/81. Domstolsverket kan därför ställa sig bakom grundtankarna i promemorian.

De skäl som i promemorian anförs mot ett genomförande av de tre lagmännens förslag har onekligen viss tyngd. Domstolsverket delar uppfattningen att dessa förslag i vart fall inte för närvarande bör genomföras.

Redan ett genomförande av promemorieförslaget bör ge en del rationaliseringsvinster. En sådan reform bör ses som ett första steg i arbetet med att förenkla domskrivningen. En naturlig fortsättning av detta arbete blir att ta ställning till de förslag angående domskrivningsteknik, som lagmannen Jan Jonsson lagt fram i sin på uppdrag av domareförbundet utförda undersökning. Vidare kan nämnas att hovrätterna i sina anslagframställningar för 1981/82 tagit upp frågor om förenklad domskrivning och att dessa frågor kan komma att behandlas i ett projekt som eventuellt startar nu i höst. Frågor om domskrivning kan också antagas få ny aktualitet när rättegångsutredningens förslag föreligger. Domstolsverket avser således att efter hand återkomma till dessa frågor och räknar med att reformarbetet på detta område kommer att ge betydande rationaliseringsvinster.

Domstolsverket delar helt uppfattningen att det i avvaktan på resultatet av rättegångsutredningens arbete inte finns anledning att föreslå ökade möjligheter till användning av förenklad dom i tvistemål.

Vad gäller förslaget om förenklad dom i brottmål anlägger domstolsverket följande synpunkter.

Domstolsverket instämmer i att en första förutsättning för att en förenklad dom skall få utfärdas skall vara att gärningen erkänts. När det sedan gäller att ta ställning till vid vilken ådömd påföljd som en förenklad dom skall få användas anser domstolsverket att några bärande invändningar inte kan riktas mot att sådan dom utfärdas då påföljden bestämts till böter eller till ett kortare fängelsestraff. Beträffande påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn kan dock viss tveksamhet råda angående lämpligheten av att meddela förenklad dom. För att dessa påföljder skall få ådömas förutsättes att vissa omständigheter föreligger, såsom att den tilltalade har god prognos eller att han är i behov av kriminalvård i frihet. Dessutom gäller såvitt avser villkorlig dom, att denna påföljd inte får användas när det på grund av brottets beskaffenhet eller eljest möter hinder av hänsyn till allmän laglydnad (BrB 27:1) och, såvitt avser skyddstillsyn, att det krävs särskilda skäl för att använda påföljden om det lindrigaste straff som är stadgat för brottet är fängelse i ett år eller däröver (BrB 28:1). Det kan således finnas skäl att överväga om inte den föreslagna ändringen i 30 kap. 6 § rättegångsbalken bör innehålla en bestämmelse om att förenklad dom inte får utfärdas när för brottet är stadgat fängelse i ett år eller däröver. Enligt promemorieförslaget skall det emellertid ankomma på domstolen att pröva lämpligheten av att utfärda förenklad dom. Domstolarna är väl skickade att göra en sådan lämplighetsbedömning och kommer utan tvivel att utnyttja möjligheten att

utfärda förenklad dom med urskiljning och försiktighet. Några särskilda begränsningar av det slag som ovan sagts behöver därför inte tas in i lagen.

Det nu sagda leder fram till frågan om det inte i ännu större utsträckning än vad som föreslås i promemorian kan anförtros domstolarna att i det enskilda fallet bedöma om förenklad dom skall utfärdas eller inte. Domstolsverket har svårt att inse varför inte t.ex. en dom på överlämnande till nykterhetsvård eller till barnavård skulle kunna utfärdas i förenklad form; en sådan påföljd torde inte ens för parterna i det enskilda målet behöva framstå som mindre självklar än t.ex. skyddstillsyn. Vad avser interneringsdomar förekommer sådana i ett synnerligen litet antal och domstolsverket anser det helt uteslutet att en domstol – om möjligheten fanns – skulle döma till internering utan att särskilt motivera påföljdsvalet. Samma bedömning gör domstolsverket vad gäller domar på längre fängelsestraff eller på överlämnande till sluten psykiatrisk vård.

Mot bakgrund av vad som ovan anförts förordar domstolsverket att domstolarna, utan särskild begränsning vad avser ådömd brottspåföljd, får avgöra om omständigheterna i det enskilda fallet är sådana att det är lämpligt att utfärda förenklad dom. Verket förutsätter dock, att domen i allmänhet motiveras i de fall någon av parterna framfört uppfattningen att annan påföljd bort väljas än den som domstolen stannat för. Anförtros åt domstolen att i det enskilda fallet bedöma om förenklad dom skall utfärdas kan lagtexten ges en betydligt enklare utformning än enligt förslaget.

Domstolsverket föreslår således att 30 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken utformas på följande sätt.

Har den tilltalade erkänt gärningen får domen utfärdas i förenklad form såvida det inte med hänsyn till valet av påföljd eller omständigheterna i övrigt är erforderligt att domen innehåller uppgifter om domskäl.

Enligt promemorian skulle ett genomförande av förslaget om förenklad domskrivning innebära resursbesparingar, bl.a. vad gäller kopiering. Avser en dom fler än två tilltalade torde det emellertid regelmässigt förhålla sig så, att de flesta sidorna i domen avser domslutet vilket avfattas enligt av regeringen fastställda formulär. För att minska pappers- och kopieringskostnaderna skulle det vara värdefullt om dessa formulär kunde förenklas och förkortas. En översyn av formulären torde emellertid vara mycket resurskrävande. Utfärdas formulär för förenklad dom bör dessa vara enkla och tydliga. Det är nämligen domstolsverkets uppfattning att de nu gällande domsformulären orsakar domstolarna en hel del svårigheter i rent skrivtekniska frågor.

Det har ibland i diskussionen om förenklad domskrivning uttalats att domstolarna inte skall "skriva för arkiven". Denna ståndpunkt är emellertid inte helt självklar. Under ledning av riksarkivet och i samarbete med domstolsverket utreds för närvarande möjligheterna till en utökad gallring av domstolsakter. Domstolsverket bedömer att en utvidgad gallring skulle

innebära betydande kostnadsbesparingar för domstolsväsendet vad avser bl.a förvaring och vård av arkivhandlingar. När det gäller att ta ställning till förslag om utökad gallring i domstolsarkiv har det för arkivmyndigheterna varit en förutsättning att den väsentliga informationen i målet bevaras i domen. Ett genomförande av förslaget om förenklad domskrivning kan få till följd att information av intresse för bl.a forskningen inte finns att tillgå i domen. Detta kan i sin tur leda till att den myndighet som har att meddela bestämmelser om utgallring – riksarkivet – inte tillåter en utökad gallring av domstolsakter. Innan en reform genomförs kan det därför finnas skäl att samråda med riksarkivet.

Kriminalvårdsnämnden:

Promemorian är föranledd av att några tingsrättslagmän i rationaliserings-syfte framlagt ett långtgående förslag om förenklad domskrivning innebärande att domskäl i stor utsträckning inte skulle behöva utformas skriftligt.

I departementspromemorian föreslås bl.a. att dom får utfärdas i förenklad form om den tilltalade har erkänt gärningen och påföljden bestäms till villkorlig dom eller skyddstillsyn eller till sådan påföljd i förening med böter eller till fängelse i högst sex månader, allt om ej särskilda skäl föranleder annat.

Det är inte en uppgift för kriminalvårdsnämnden att närmare utveckla värdet redan ur rättssäkerhetssynpunkt att den enskilde och allmänheten genom domskälen får reda på och kan kontrollera hur rätten kommit fram till domslutet, där detta inte eljest framstår som klart, eller betydelsen för överrättsprocessen att underrättens domar är motiverade.

Vad kriminalvårdsnämnden vill understryka är att ett bortrationaliserande av domskälen inte också får leda till att domstolen underlåter att i erforderlig utsträckning motivera valet av påföljd. Uttrycket "om ej särskilda skäl föranleder annat" kan innebära en betydande risk härför. Det är just vid huvudförhandlingen all utredning rörande den tilltalades personliga förhållanden är på en gång tillgänglig och kan allsidigt belysas. En grundlig motivering i domen av påföljden byggd på en bedömning av den tilltalades person är av betydelse inte bara för att undvika misstanke om mannamån utan för att för dem som handhar verkställigheten av påföljden underlätta behandlingen av den dömda, t.ex. anstaltspersonal, skyddskonsulentorganisation, övervakare och övervakningsnämnd. Påföljdsmotivering kan också ha betydelse då domstol vid upprepad brottslighet ånyo skall bestämma påföljd.

Interneringsnämnden:

Om påföljden internering alltså kommer att bestå när de lagändringar som föreslås i promemorian träder i kraft, vill interneringsnämnden framhålla angelägenheten av att "särskilt skäl" att ej utfärda förenklad dom finnes föreligga när domstolen, med tillämpning av 34 kap 1 § 2 brottsbalken, vill döma den som undergår internering (utom anstalt) till skyddstillsyn eller ett kortare fängelsestraff. Sådan påföljdsbestämning är nu inte alldeles ovanlig. Påföljdsvalet bör enligt nämndens mening i dessa fall alltid motiveras i domen.

Göta hovrätt:

Hovrätten delar den i promemorian framförda uppfattningen att det nu inte finns skäl att utöka möjligheterna att utfärda förenklad dom i tvistemål. Ej heller föreligger anledning att – som lagmännen föreslagit – slopa kravet på skriftlig motivering av brottmålsdomar som avkunnas vid huvudförhandling eller annat sammanträde. Vad gäller den i promemorian föreslagna utvidgade möjligheten att utfärda förenklad dom i brottmål tillstyrker hovrätten förslaget och vill härutöver framföra följande.

Förutsättningarna för att få utfärda dom i förenklad form föreslås bli tre; två av formell natur och en av skälighetskaraktär. En av de formella förutsättningarna är att gärningen skall vara erkänd, och hovrätten delar den i promemorian framförda uppfattningen att denna förutsättning skall bevaras intakt. Den andra formella förutsättningen är att påföljden bestämmes till en av vissa i lagtexten särskilt angivna påföljder. Av promemorian framgår att begränsningen av tänkbara påföljder gjorts med utgångspunkt i att påföljdsvalet generellt sett kan antas vara av enkel beskaffenhet. Föreligger dessa båda förutsättningar får domen utfärdas i förenklad form "allt om ej särskilda skäl föranleder annat".

Uttrycket "allt om ej särskilda skäl föranleder annat" skulle kunna leda till tolkningen att dom *skall* utfärdas i förenklad form om de formella förutsättningarna därför föreligger och ej särskilda skäl föranleder annat. Detta är givetvis inte avsikten, och tolkningen motsägs av att ordet "får" användes i paragrafens inledning. Ordet "får" innebär att det är domstolen som i det enskilda fallet har att bedöma om domen kan utfärdas i förenklad form. Det måste ur principiell synvinkel anses vara en mindre lyckad konstruktion att kombinera två sinsemellan motstående skälighetsbedömningar.

Om lagtexten i stället utformas så att däri ges uttryck för tanken att domstol har möjlighet att under vissa förutsättningar utfärda dom i förenklad form men att denna möjlighet inte får utnyttjas när skäl föreligger att motivera domen, skulle kretsen av tänkbara brottspåföljder kunna utökas. Det bör påpekas att den viktigaste faktorn vid bedömningen huruvida fullständig

eller förenklad dom skall utfärdas torde vara inte påföljden som sådan utan parternas inställning till densamma. Sålunda kan förekomma att i mål, vari fråga är om överlämnande för vård enligt barnavårds- eller nykterhetsvårdslagen, sådan påföljd för parterna framstår som naturlig.

Ett annat skäl att ändra utformningen av lagtexten är att andra meningen i första stycket till viss del är en upprepning av den första meningen.

Med beaktande av vad ovan anförts föreslår hovrätten att lagtexten utformas sålunda:

I mål, vari den tilltalade erkänt gärningen och påföljden ej bestämmes till fängelse längre än sex månader eller till internering, får domen utfärdas i förenklad form när motivering av domslutet ej behövs.

Hovrätten har inget att erinra mot innehållet i den föreslagna paragrafens andra stycke.

Hovrätten för Övre Norrland:

Förenklad dom i tvistemål

Hovrätten understöder starkt förslaget i promemorian att inte nu överväga någon utvidgning av möjligheterna att utfärda en dom i tvistemål i förenklad form.

Skriftlig redovisning av domskälen efter avkunnande (4.4)

Beträffande den av lagmännen i Stockholms, Göteborgs och Malmö tingsrätter skisserade ordningen – enligt vilken domskälen i brottmålsdomar, som har avkunnats muntligen i parternas närvaro, skulle behöva redovisas skriftligen endast efter särskild begäran delar hovrätten de synpunkter som framförs i promemorian. Det är sålunda tveksamt om de antagna rationaliseringsvinster uppväger de nackdelar från principiella och praktiska synpunkter som lagmännens förslag innebär.

Förenklad dom i brottmål (4.3)

När det gäller förslaget om utvidgning av tillämpningsområdet för 30 kap 6 § rättegångsbalken, i den mån förslaget innebär att dom i förenklad form får användas när domen rör enskilt anspråk som medgivits eller som annars är uppenbart, tillstyrker hovrätten den föreslagna ändringen på de skäl som anförts i promemorian. Däremot ställer sig hovrätten tveksam till lagförslaget i övriga delar.

De invändningar som i promemorian, och även i den offentliga debatten, har gjorts mot en ordning som innebär ett avsteg från en princip om öppen redovisning av myndigheternas beslut kan enligt hovrätten också anföras mot promemorians lagförslag.

Det kan dessutom anföras ytterligare skäl som talar mot reformen.

I många fall är en dom av intresse inte bara för parterna utan även för andra domstolar eller myndigheter, t.ex. myndigheter som prövar körkortsfrågor. När det gäller dom på skyddstillsyn är denna inte bara en angelägenhet mellan domstolen och parterna. Vid en senare lagföring kan domstolen i det målet ha ett intresse av att studera motiveringen i den tidigare domen. Framför allt är dock en dom på skyddstillsyn och motiveringen för påföljden av intresse för skyddskonsulenterna och övervakningsnämnden.

Det kan enligt hovrättens mening ifrågasättas om några särskilt stora rationaliseringsvinster kommer att erhållas om förslaget genomförs. Som också påpekas i promemorian torde vinsten i varje särskilt mål inte bli särskilt stor, eftersom domen i nu avsedda fall redan idag torde skrivas mycket kort. Vissa resurser skulle visserligen kunna sparas i fråga om utskrifter och kopior exempelvis i det förhållandevis stora antal mål där påföljden bestäms till villkorlig dom. Frågan är dock om inte samma besparing kunde göras om domstolarna fick möjlighet att använda skrivautomater och där föra in lämpliga standardformuleringar av domskälen.

Det kan i detta sammanhang också påpekas att beträffande de rattfyllerimål, i vilka åtalet grundas på den tilltalades erkännande och innehåll i analysbevis, dom i förenklad form inte torde kunna komma i fråga, eftersom den tilltalades erkännande inte kan avse annat än de faktiska omständigheterna och inte den genom analysbeviset konstaterade alkoholhalten i blodet. Därmed kommer en mycket stor grupp av mål att falla utanför tillämpningsområdet.

Antalet brottmålsdomar som överklagas till hovrätt ökar alltmer. En orsak till detta kan vara att parterna har svårt att – med den stora variationen av möjliga påföljder – finna en enhetlighet i tingsrätternas påföljdsbedömningar. Med den föreslagna utvidgningen av möjligheterna att utfärda brottmålsdomar i förenklad form skulle sannolikt eventuella rationaliseringsvinster i tingsrätterna uppvägas av att än fler brottmålsdomar överklagades och därmed i stället belastade hovrättsprocessen.

Sammanfattningsvis anser hovrätten att de vinster ur rationalitetssynpunkt som kan uppnås genom den föreslagna ändringen i 30 kap 6 § rättegångsbalken inte uppväger de nackdelar ur principiella och praktiska synpunkter som är förenade med förslaget. Hovrätten avstyrker därför förslaget i denna del.

Om promemorians förslag ändå skulle läggas till grund för fortsatt lagstiftningsarbete, vill hovrätten ifrågasätta om inte den föreslagna nya andra meningen i paragrafens första stycke borde formuleras i första hand så, att utöver bötesdomar endast villkorliga domar får utfärdas i förenklad form, och i andra hand så, att det klart framgår att förenklad dom får användas endast i brottmål av förhållandevis enkel beskaffenhet.

Kammarrätten i Stockholm:

Enligt 30 kap 6 § rättegångsbalken (RB) får domstol utfärda dom i förenklad form i mål som endast rör ansvar för brott, när den tilltalade har erkänt gärningen och påföljden stannar vid böter. I promemorian föreslås att möjligheterna att utfärda förenklad dom skall vidgas.

Promemorian har tillkommit med anledning av en framställning från lagmännen i Stockholms, Göteborgs och Malmö tingsrätter om att justitiedepartementet skall låta utreda möjligheterna att i rationaliseringssyfte på olika sätt förenkla domskrivningen i brottmål. Skilda möjligheter härtill redovisas i framställningen. Mest genomgripande är en tanke att fullständig dom i brottmål skall behöva utformas i skriftlig form, endast när part har begärt det inom en vecka från det domen avkunnades. I andra fall skulle domen sakna skriftlig motivering. Undantag bör enligt framställningen dock gälla i fråga om vissa grövre brottmål och mål där det med hänsyn till målets särskilda beskaffenhet föreligger ett påtagligt behov från allmän synpunkt av skriven motivering. När domen avkunnas skall dock enligt lagmännen även i fortsättningen alltid fullständiga skäl redovisas muntligen.

I promemorian avvisas den lösning som har beskrivits i det föregående. Kammarrätten kan i allt väsentligt ansluta sig till de skäl som anförs till stöd härför i promemorian. Domstolen vill härvid särskilt understryka den tveksamhet som uttalas när det gäller frågan om några större rationalitetsvinster verkligen skulle uppkomma genom en reform i angiven riktning. Detta gäller särskilt om vid domens avkunnande skälen verkligen muntligen redovisas så fullständigt som lagmännen synes förutsätta. I det följande redovisas ytterligare några synpunkter som talar mot den tänkta lösningen.

Kammarrätten vill dock dessförinnan framhålla att det också enligt dess mening självfallet är angeläget att de rationaliseringar genomförs inom domstolsväsendet som är möjliga. Sådana åtgärder måste emellertid alltid vägas mot de nackdelar som kan ge sig till känna med avseende på rättssäkerheten eller eljest.

Det är en grundläggande och angelägen uppgift för domstolar och andra myndigheter att ge allmänheten en rimlig service. Ett viktigt led i denna verksamhet är att skälen för de beslut som meddelas blir redovisade, om inte detta är uppenbart obehövligt. För de allmänna domstolarnas del har en sådan ordning tillämpats av ålder. För förvaltningsmyndigheterna har den däremot inte alltid varit given (se t.ex. justitieombudsmannens berättelse 1961 s 448 ff). I kammarrättens domar var motiveringen ofta knapphändig. Kravet på klargörande motivering har emellertid vuxit sig allt starkare även om det, särskilt tidigare, mötte en hel del motstånd. Numera har det kommit till klart uttryck i 17 § första stycket förvaltningslagen (1971:290) och 30 § andra stycket förvaltningsprocesslagen (1971:291). Mot den angivna bakgrunden finns det all anledning till varsamhet när det gäller att på det för

medborgarna så viktiga domstolsområdet luckra upp regeln om skyldighet att redovisa skälen för de beslut som fattas. I allt fall måste krävas att så stora vinster görs att de kan anses klart överväga nackdelarna av att motiveringen utelämnas.

Lagmännens skiss innebär visserligen inte att skyldigheten att redovisa domskälen skulle upphävas i brottmålen. Förslaget förutsätter sålunda att en fullständig motivering skall lämnas muntligt, när domen avkunnas, och dessutom skriftligen om part inom föreskriven tid begär det. Emellertid torde den tilltalade ofta befinna sig i en så psykiskt pressad situation när domen avkunnas, att han inte kan tillgodogöra sig domskälen och kanske inte heller en upplysning från domaren om att han kommer att få en skriftlig motivering, om han begär det inom en vecka. En tilltalad, som inte biträds av försvarare, kan därför i praktiken lätt bli försatt i samma situation som om någon motivering ej alls hade lämnats. Över huvud taget är det en väsentlig skillnad mellan att endast muntligen få motiven redovisade för sig och att i lugn och ro tillgodogöra sig dem i skriftlig form. Det måste observeras att även mindre grova brottmål, där den tänkta ordningen blir mest vanlig, kan vara av stor betydelse för den tilltalade. Som exempel kan erinras om betydelsen av en trafikbrottsdom för frågan, om ett körkort skall dras in.

Kammarrätten kan inte finna att det i lagmännens skrivelse har i mera handfast form redovisats hur stora rationaliseringsvinster som kan beräknas uppkomma om deras idé genomförs. Samma svaghet vidlåder promemorian. Denna sida av saken bör undersökas under den fortsatta gången av lagstiftningsärendet.

I den allmänna debatten har ibland framhållits att det redan, även utanför ramen för 30 kap 6 § RB, i stor utsträckning förekommer beslut av domsliknande art vilka saknar motivering. Som exempel brukar nämnas strafföreläggande och föreläggande av ordningsbot enligt 48 kap RB. I dessa fall står emellertid det vanliga rättsgångsförfarandet utan inskränkning till buds, om den misstänkte inte godkänner förelägandet.

Mot tanken på att i vid utsträckning slopa domskälen i brottmål anföras i promemorian också att den skriftliga motiveringen har stor betydelse för allmänhetens kontroll av och förtroende för rättskipningen. Det måste observeras att även kontrollmöjligheterna för justitiekanslern och riksdagens justitieombudsmän minskar i motsvarande mån. Detta är i sin mån också ägnat att påverka allmänhetens tillit till rättsväsendet negativt.

Det är vidare en olägenhet att rättsvetenskapen inte får tillgång till domsmotivering i de fall där den tänkta regleringen skulle tillämpas. Även domar som skulle omfattas av denna torde nämligen många gånger vara av vetenskapligt intresse. Det är inte bara vetenskapen som sådan som bör tillgodoses. Beaktas bör också att angelägna reformbehov inte sällan aktualiseras på initiativ från vetenskapligt håll.

Enligt kammarrättens erfarenhet är det till avsevärd nackdel vid överrättsprövningen om underdomstolen inte på ett klargörande sätt har redovisat

skälen till sitt avgörande. Det skapar också osäkerhet hos parterna om hur de bäst bör utveckla sin talan hos överinstansen. Detta minskar i sin tur förutsättningarna för en stringent och i övrigt rationell överrättsprocess. Det sagda ger sig självfallet till känna med särskild styrka om skriftlig motivering inte alls förekommer.

Sammanfattningsvis avstyrker kammarrätten att den idé genomförs som lagmännen har redovisat.

De betänkligheter som har framförts i promemorian och i det föregående mot lagmännens förslag ger sig i princip också till känna mot den lösning som promemorian innehåller. Med hänsyn till den starkt begränsade räckvidden av detta förslag i jämförelse med lagmännens skiss förlorar emellertid invändningarna i styrka.

När det gäller villkorlig dom eller dom på skyddstillsyn eller på någon av dessa påföljder i förening med böter, torde domsmotiveringen i allmänhet sakna intresse och bör då kunna avvaras. Motsvarande torde gälla i fråga om disciplinstraff för krigsmän liksom fall där domstolen har förordnat att påföljd, som nyss angetts, skall avse även ett nytt brott. Någon invändning föreligger inte heller mot att dom i förenklad form skall kunna meddelas, när talan också har förts om enskilt anspråk i anledning av brott och den tilltalade har medgivit anspråket eller saken finnes uppenbar.

Kammarrätten vill däremot sätta i fråga om 30 kap 6 § RB bör vidgas till att också omfatta fall där den tilltalade har dömts till fängelse. Även om denna har erkänt gärningen synes det nämligen tveksamt, om han inte mera regelmässigt har ett befogat intresse av att få del av domskälen i skriftlig form, inte minst i påföljdsfrågan, för att kunna överväga om talan skall fullföljas. Det bör för övrigt observeras att den föreslagna bestämmelsen har utformats så att det vid erkännande, åtminstone teoretiskt, blir möjligt att tillgripa förenklad dom även vid förhållandevis allvarliga typer av brott. Sålunda ryms exempelvis fängelse sex månader inom strafflatituden för grov stöld enligt 8 kap 4 § brottsbalken.

Det bör tilläggas att det för förvaltningsdomstolarnas del vid prövningen av körkortsmål ofta är till nackdel om skälen till den påföljd, vartill hänsyn skall tas vid bedömningen i detta mål, inte har redovisats. Det är därför angeläget att vederbörande allmänna domstol tillämpar undantagsregeln i andra meningen av 30 kap 6 § första stycket i förslaget så snart sådana omständigheter föreligger som kan väntas ha någon betydelse för körkortsfrågan.

Kammarrätten vill till sist erinra om att lagmännen i sin skrivelse också pekar på den rationaliseringsvinst som är att påräkna, om det inte i domarna mer eller mindre slentrianmässigt tas in ganska fullständiga berättelser om vad målsägande, tilltalade och vittnen har sagt vid huvudförhandlingen. Saken har visserligen något behandlats i promemorian. Kammarrätten sätter emellertid i fråga om den inte är förtjänt av ytterligare överväganden.

Stockholms tingsrätt:

Under senare år har målutveckling och ny lagstiftning gjort att arbetsbelastningen vid de allmänna domstolarna tenderat att öka. Tingsrätten delar den i promemorian framförda uppfattningen att detta gör det nödvändigt att rationalisera verksamheten. Samtidigt vill emellertid tingsrätten framhålla, att utrymmet för att rationalisera den dömande verksamheten utan att ge avkall på rättssäkerheten eller åtminstone förändra grundläggande principer i rättegångsbalken torde vara relativt begränsat. Kanske finns det större möjligheter att rationalisera andra sidor av domstolsverksamheten, t.ex. kontorsrutinerna.

Vad nyss anförts hindrar naturligtvis inte att man i rationaliseringssyfte vidtar alla sådana förändringar beträffande den dömande verksamheten som med nämnda begränsningar befinns vara möjliga.

I promemorian föreslås utvidgad möjlighet att i brottmål utfärda dom i förenklad form. Detta skulle enligt förslaget kunna ske i erkända mål då vissa angivna påföljder tillämpas. För närvarande skrivs domskälen i dessa fall vanligen mycket kort och schablonartat, och någon fara ur rättssäkerhetssynpunkt att i stället utfärda dom i förenklad form synes inte föreligga. Domstolen har ju enligt förslaget alltid möjlighet att redovisa fullständiga domskäl i de fall då den finner detta påkallat. Tingsrätten har således inga principiella invändningar mot utredningens förslag.

Som exempel på brott, vid vilka dom skulle kunna utfärdas i förenklad form, nämns i promemorian bl.a. rattfylleri. Tingsrätten har ingen erinran mot att domar i rattfyllerimål utfärdas i förenklad form. Detta framstår tvärtom som önskvärt för att den föreslagna reformen skall få någon nämnvärd betydelse ur rationaliseringssynpunkt. Dock vill tingsrätten fästa uppmärksamheten på att en del domare anser, att sådant rattfylleri som består i överskridande av promillegräns inte kan bli föremål för erkännande från den tilltalades sida – denne kan ju inte veta vilken promille han haft i blodet. Om det är lagstiftarens mening att rattfylleridomar skall kunna utfärdas i förenklad form är det därför önskvärt att detta klart utsägs i lagmotiven. Tingsrätten vill även fästa uppmärksamheten på att en i förenklad form avfattad rattfylleridom inte utvisar exakt vilken alkoholkoncentration den dömde haft i blodet. I gärningsbeskrivningen anges nämligen regelmässigt endast, att alkoholkoncentrationen överstigit 1,5 promille. Detta torde vara till nackdel för exempelvis de myndigheter som har att ta ställning till den dömdes fortsatta körkortsinnehav. Saken skulle emellertid kunna avhjälpas om åklagarna angav även den exakta alkoholkoncentrationen i gärningsbeskrivningen. Ett uttalande om detta i lagmotiven vore måhända lämpligt. Vad som nu sagts om rattfylleridomar gäller även domar om rattonykthet.

I promemorian ges exempel på sådana särskilda omständigheter som kan föranleda, att fullständig dom bör skrivas även i de fall då de formella

förutsättningarna för att utfärda dom i förenklad form är uppfyllda. Bland exemplen nämns fall då domstolen har att ta ställning till frågor om förverkande och häktning. Enligt tingsrättens mening finns emellertid inte skäl att generellt ange dessa bägge fall som exempel på när förenklad dom inte bör utfärdas.

Vid tingsrätten har företagits en statistisk undersökning, som måhända kan vara till viss ledning vid bedömningen av den föreslagna reformens effekt i rationaliseringshänseende. Undersökningen omfattade 500 brottmålsdomar, utgörande samtliga domar som under en tidrymd av ca tio månader 1979 meddelats vid tingsrättens 15:e avdelning, vid vilken handläggs allmänna brottmål inklusive skattebrottmål. Beträffande dessa domar undersöktes bl.a. vilka som uppfyllde de formella förutsättningarna enligt förslaget för att kunna meddelas i förenklad form. Resultatet framgår av *bilaga 1*. Omkring 40 % av domarna skulle alltså kunna utfärdas i förenklad form, och detta skulle innebära en besparing av omkring var femte sida domskäl. I själva verket skulle givetvis besparingen bli något lägre, eftersom särskilda skäl säkerligen påkallar att domskäl skrivs i en del av de ifrågavarande domarna.

Enligt tingsrättens mening skulle en arbetsbesparing av nyss angiven storlek inte innebära mer än en marginell lättnad i domarnas arbetsbörda. Däremot borde den ge större utslag när det gäller funktioner som utskrift, kopiering och arkivering.

Den föreslagna reformen synes alltså kunna genomföras utan förfång för rättssäkerheten och utan större lagtekniska problem. Genom reformen torde uppnås vissa rationaliseringsvinster, låt vara för andra funktioner inom domstolarna än de dömande. Tingsrätten får i anledning härav tillstyrka att reformen genomförs.

Tingsrätten vill avslutningsvis uppta frågan om ytterligare rationaliseringsåtgärder beträffande domskrivningen. I promemorian diskuteras en del sådana åtgärder, som dock inte föranleder förslag till lagändring. Enligt tingsrättens mening torde det emellertid vara fullt möjligt att rationalisera domskrivningen ytterligare. Den i promemorian refererade skrivelsen från lagmännen i de tre största tingsrätterna innehåller uppslag som borde göras till föremål för mera ingående överväganden. Något som kunde övervägas är också om inte domar i vissa fall skulle kunna tas in i protokoll på samma sätt som brukar ske med avgörandet i domstolsärenden. Åtskilliga uppgifter som nu måste redovisas i både domen och protokollet skulle då endast behöva upptas i protokollet. Förekomsten av onödigt långa referat av vittnesutsagor o.d. skulle förmodligen också minska eftersom dessa utsagor i sin helhet ingår i protokollet, visserligen i form av bandupptagningar. Ett annat sätt att komma ifrån att domar belastas med långa referat vore möjligen att låta protokollföraren skriva dessa referat och i stället foga dem som bilagor till protokollet. Många av landets domare skulle säkert kunna bidra med ytterligare idéer om hur domskrivningen skulle kunna rationaliseras.

Uppslagsrikt vore nog också att undersöka hur man i utlandet förfar vid domskrivning. För tingsrätten framstår det som angeläget att frågan om att rationalisera domskrivningen blir föremål för en allsidig utredning. Skäl saknas att, som föreslås i promemorian, först avvakta resultatet av den nu föreslagna reformen. Detta resultat synes redan nu ganska lätt att överblicka och torde, som nyss anförts, främst komma att hänföra sig till andra delar av domstolsverksamheten än den dömande. Behovet av snara rationaliseringar som kan få effekt även beträffande domarpersonalen gör att utredningsarbetet bör igångsättas fortast möjligt. För att vinna tid och då utredningsarbetet kan väntas bli omfattande bör utredningen genomföras särskilt och inte, som kanske annars vore naturligt, genom tilläggsdirektiv anförtros rättegångsutredningen. Utredningsarbetet skulle kunna avslutas med en försöksverksamhet, vid vilken olika möjligheter att rationalisera domskrivningen prövades i praktiken.

Bilaga till Stockholms tingsrätts yttrande.

		Antal domar . . .	. . . med antal sidor ¹ dom- skäl
BÖTER	Totalt	161	241
	Därav förenklad dom möjlig	80	74
FÄ HÖGST 6 MÅN	Totalt	89	209
	Därav förenklad dom möjlig	50	62
FÄ MER ÄN 6 MÅN		21	114
VILLKORLIG DOM	Totalt	71	134
	Därav förenklad dom möjlig	40	49
SKYDDSTILLSYN	Totalt	36	84
	Därav förenklad dom möjlig	19	31
SLUTEN PSYKV		5	20
FRIKÄND		54	91
ÖVR DOMAR	Totalt	6	201
	Därav förenklad dom möjlig	1	1
SUMMA	Totalt	500	1 095
	Därav förenklad	189	216
	dom möjlig	(38 %)	(20 %)

¹ Avser antal påbörjade textsidor fr. o. m. rubriken DOMSKÄL till rubriken FULLFÖLJD SHÄNVISNING.

Göteborgs tingsrätt:*4.2 Förenklad dom i tvistemål*

Tingsrätten delar den i promemorian framförda uppfattningen att tillräckliga skäl f.n. saknas för utvidgning av möjligheterna att utfärda dom i tvistemål i förenklad form. Tingsrätten vill dock peka på möjligheten till rationalisering av domskrivandet genom att blanketter utarbetas för olika typer av vanligen förekommande domar.

4.3 Förenklad dom i brottmål

Tingsrätten tillstyrker de föreslagna ändringarna i 30 kap 6 § rättegångsbalken rörande förenklad dom, dock att gränsen vid dom på fängelse bör sättas högre än sex månader. I så fall kan förenklad dom även utfärdas i de vanligen förekommande fallen av dom på fängelse 8-10 månader för exempelvis tillgrepps – bedrägeribrott. Det synes dock inte lämpligt att ge möjlighet utfärda förenklad dom i mål angående brott, för vilka straffminimum är ett år. Tingsrätten föreslår därför att gränsen sättes till fängelse understigande ett år.

Enligt tingsrättens mening medger den föreslagna bestämmelsen att dom kan utfärdas i förenklad form även i det fall att det dömes till fängelse under i bestämmelsen angiven maximitid och samtidigt villkorligt medgiven frihet förklaras förverkad. Detta bör, för att undanröja varje tveksamhet, anges i motiveringen.

4.4 Skriftlig redovisning av domskälen efter avkunnande

I promemorian avvisas lagmännens förslag dels med hänsyn till att rationaliseringsvinsterna inte anses bli så stora dels med hänsyn till att vissa nackdelar från principiell och praktisk synpunkt kan komma att uppstå.

Bedömningen att rationaliseringsvinsterna inte kommer att bli så stora grundas på att dom endast i undantagsfall avkunnas i samband med huvudförhandlingen i komplicerade eller mycket omfattande mål. Detta är helt riktigt. Men det finns mål som inte gäller erkända gärningar men som ändå inte är komplicerade eller omfattande. I dessa mål består bevisningen av förhör med målsäganden och ett par vittnen. Målen kan gälla brott av mest skiftande slag. Domen avkunnas så gott som alltid i samband med huvudförhandlingen och den överklagas mycket sällan. Den tilltalade har i allmänhet inte något intresse av att läsa domskälen. Han får dem muntligen vid förhandlingen, ofta med några förklarande ord. Målen är ganska många till antalet, i vart fall vid de större tingsrätterna, och det skulle utan tvekan medföra inte obetydliga rationaliseringsvinster för all personal om domskälen inte behövde skrivas ut.

De nackdelar som i promemorian påstås bli en följd från principiell och praktisk synpunkt anser tingsrätten inte vara så stora, i den mån de överhuvud uppkommer. En bandupptagning av den tilltalades berättelse är enkel att göra och tillförlitligare än en nedteckning för hand. Med nuvarande möjligheter till bandinspelning med användande av endast en, centralt upphängd mikrofon torde dessutom inspelningens hämmande inverkan på den tilltalade avsevärt reduceras.

I promemorian har liksom i lagmännens skrivelse antagits att en dokumentering av de muntligt avkunnade domskälen genom bandupptagning – om sådan i och för sig anses erforderlig – skulle medföra att den enskilde domaren lägger ned så mycket möda på avfattandet av domskälen att rationaliseringsvinsterna försvinner. Möjligen kan detta förekomma i något enstaka fall. Farhågorna synes betydligt överdrivna och kommer troligen att visa sig befogade endast under en övergångstid.

Enligt tingsrättens mening bör parterna redan samma dag som domen avkunnas taga ställning till om de önskar domskälen utskrivna. Det är inte lämpligt att ge dem betänketid. En sådan ordning kommer visserligen att medföra att parterna i några fall kommer att begära utskrivna domskäl då de eljest inte skulle ha gjort det. Det kan dock bedömas inte bli så ofta förekommande. Hovrättens prövningsunderlag blir med en sådan regel inte beroende på tidpunkten för domens överklagande och skälen för att införa vadeanmälan i brottmål försvinner.

Tingsrätten anser således att rationaliseringsvinsterna blir större än som antagits i promemorian och så stora att de uppväger de nackdelar från principiell och praktisk synpunkt som kan bli en följd av att domskälen inte skrivs ut. Tingsrätten ställer sig därför positiv till en regel om att domskäl endast behöver skrivas ut i fall då parterna särskilt begär det.

Malmö tingsrätt:

Tingsrätten tillstyrker att förslaget genomförs med följande utvidgning.

Enligt promemorieförslaget får förenklad dom användas om påföljden bestäms till skyddstillsyn eller till sådan påföljd i förening med böter. Samma gäller om domstolen förordnar att en skyddstillsyn skall avse ytterligare brott. Däremot förefaller förslaget inte medge förenklad dom ifall rätten jämte ett sådant förordnande dömer till böter med stöd av 34 kap 6 § 1 st brottsbalken. Tingsrätten anser att den möjligheten bör finnas.

Tingsrätten anser vidare att förenklad dom bör få användas även när rätten jämte skyddstillsyn dömer till fängelse enligt 28 kap 3 § brottsbalken eller förordnar att tidigare ådömd skyddstillsyn skall avse också ett nytt brott och dömer till fängelse enligt 34 kap 6 § 1 st brottsbalken. I dessa fall torde nämligen många gånger förenklad dom kunna användas utan att några rättssäkerhetsskäl lägger hinder i vägen. Ett exempel är om en tilltalad, förutom förmögenhetsbrott som inte bör leda till mera ingripande påföljd än

skyddstillsyn, har gjort sig skyldig till ett brott som av hänsyn till allmän laglydnad kräver ett kortare fängelsestraff. Ett annat exempel är att en tilltalad efter tidigare dom på skyddstillsyn under provotiden gör sig skyldig till ett brott som bör leda till ett kortare fängelsestraff. I båda fallen har rätten i allmänhet möjlighet att alternativt döma särskilt till påföljd i form av fängelse med stöd av 34 kap 1 § 1 st 2 p brottsbalken, och i det fallet som det senare exemplet avser kan enligt promemorieförslaget förenklad dom användas. När rätten i situationer som de nyss nämnda dömer särskilt till påföljd för ett visst brott, bör förenklad dom kunna användas. Redan båda parternas inställning i påföljdsfrågan vid huvudförhandlingen ger nämligen ofta svar på frågan om skälen för påföljdsvalet behöver redovisas i domen.

I promemorian sägs att dom i förenklad form inte bör få användas om den tilltalade överlämnas till särskild vård. De överväganden som ligger till grund för valet av en sådan påföljd bör enligt promemorian regelmässigt redovisas i domen. Tingsrätten delar denna uppfattning beträffande valet av påföljderna överlämnande för vård enligt lagen om nykterhetsvård samt överlämnande till slutet psykiatrisk vård eller vård i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda. När påföljden är överlämnande för vård enligt barnavårdslagen behövs däremot ofta inte någon utförligare motivering. Detta gäller främst i mål mot ungdomar mellan 15 och 17 år, som redan är föremål för åtgärder inom ramen för barnavårdslagen. Åtal mot dessa ungdomar väcks ofta enbart därför att det anses påkallat från allmän synpunkt. I den mån påföljden därvid inte kan stanna vid böter framstår ett överlämnande för vård enligt barnavårdslagen som det enda naturliga. Förenklad dom bör således med fördel kunna användas i sådana fall – också när rätten dömer till böter med stöd av 31 kap 1 § 2 st brottsbalken.

Frågan är vidare om man bör gå längre och utvidga möjligheten till förenklad domskrivning i ännu högre grad än vad förslaget innebär.

I tingsrätten råder delade meningar härom. Vissa ledamöter menar att man bör stanna vid att genomföra det förslag som nu lagts fram med de ändringar som tingsrätten ovan föreslagit medan andra anser att promemorian innehåller överdrivet försiktiga överväganden och vill att man undersöker möjligheten att förenkla domskrivningen ytterligare. Vid en sådan undersökning bör utgångspunkten vara – det är alla överens om – att det fortfarande skall vara fråga om alternativ till en fullständig dom och att det icke bör omfatta mer komplicerade mål.

Då det gäller tvistemål delar tingsrätten den uppfattningen som kommer till uttryck i promemorian. En utvidgning av förenklade domar i tvistemål torde få en ytterst begränsad betydelse. I brottmål däremot borde man – enligt vissa ledamöter – kunna gå längre än förslaget. Även när brottet har förnekats skulle man kunna få använda en förenklad dom, om parterna ej kräver annat. Promemorian anger att såväl hänsynen till den tilltalade som andra rättssäkerhetsskäl talar för att domskälen skall redovisas när ett brott har bestritts. Denna uppfattning delas till fullo av tingsrätten. Det är emeller-

tid ej fråga om detta utan om skälen skall skriftligen dokumenteras. I denna fråga har – som sagts – ledamöterna ej kunnat enas om något förslag. Enighet råder dock därom att domskälen i nuvarande form ofta skrivs onödigt omfattande, särskilt genom att angivna berättelser redovisas i detalj. En förenkling i detta avseende torde – som promemorian redovisar – vara svår att åstadkomma genom författningsbestämmelser. Det är måhända därför en möjlig utväg att söka lösningen i en utvidgning av förenklad domskrivning. Tingsrätten föreslår på grund av det anförda att man fortsätter att utreda frågan om förenklad domskrivning i brottmål.

Södertälje tingsrätt:

Det framstår som angeläget, inte minst i dagens ekonomiska läge, att alla möjligheter till rationalisering av arbetet vid de allmänna domstolarna tillvaratas. Den nyligen beslutade minskningen av antalet tjänster vid tingsrätterna och den ovisshet som alltjämt råder på många håll huruvida tjänst får återbesättas eller vikarie får förordnas vid uppkommande vakans har nödvändiggjort en översyn av arbetsrutinerna för att om möjligt bättre kunna utnyttja personalen.

En viss minskning i måltillströmningen vid tingsrätterna har noterats under de senaste åren, men det finns grundad anledning antaga att minskningen varit temporär. Åtminstone vid Södertälje tingsrätt har under innevarande år skett en kraftig ökning av antalet inkomna mål.

Enligt den mening som kommer till uttryck i lagmännens skrivelse skulle en viss rationaliseringsvinst kunna göras genom att utöka utrymmet för förenklad dom enligt 30 kap 6 § rättegångsbalken. Mera skulle emellertid enligt skrivelsen vara att vinna genom en ordning som med undantag för grövre brottmål skulle befria tingsrätt från att skriva fullständiga domskäl om inte parterna begärde sådana.

Tingsrätten har ingen erinran mot att utrymmet för användningen av förenklad dom något utökas. Mot lagmännens förslag i övrigt hyser tingsrätten principiella betänkligheter och tingsrätten har i den delen också invändningar av mera praktisk art.

Under en följd av år har från olika håll och i skilda sammanhang framförts krav på att myndigheterna skall motivera sina beslut. De allmänna domstolarnas avgöranden har därvidlag framställts som ett mönster. De krav som sålunda ställts på myndigheterna har i stor utsträckning vunnit gehör. I detta läge förefaller det egendomligt att låta de allmänna domstolarna gå i spetsen för en utveckling i motsatt riktning till den nu beskrivna. Enligt tingsrättens mening är det ett rättssäkerhetsintresse att de allmänna domstolarnas avgöranden är skriftligt motiverade. Det ger allmänheten möjlighet till kontroll av domstolarnas verksamhet och bidrar därigenom att skapa förtroende för rättskipningen.

Tingsrätten betvivlar att den föreslagna ordningen med domar utan

skriftligt nedtecknade domskäl skulle medföra sådana vinster som lagmännen vill göra gällande och understryker vad som i denna del anförts i promemorian. Flera praktiska olägenheter skulle otvivelaktigt vara förenade med den föreslagna ordningen. Domarna kan inte på förhand veta i vilka mål fullständig dom kommer att begäras och kan därför inte överblicka sitt arbete. Redan efter en vecka har intrycken från en förhandling grumlats av andra mål, och det måste kännas föga stimulerande för domaren att behöva på nytt gripa sig an med ett "avslutat" mål. För hovrättsprövningen skulle nyordningen innebära påtagliga nackdelar. I åtskilliga fall skulle hovrättsprövningen få karaktären mera av förstainstansprövning än av överprövning.

Det nu anförda innebär inte att tingsrätten anser att dagens brottmålsdomar är ändamålsenligt och väl utformade. Det skrivs i alltför stor utsträckning domar efter modellen med utförligt redovisade parts- och vittnesutsagor och korta egentliga domskäl. En allmän övergång till kortare domskäl med minsta möjliga redovisning av utsagor skulle medföra tidsvinst, kanske mindre för domskrivaren än för dem som har att ombesörja utskrifter och kopiering. Till ett sådant resultat bör man emellertid komma på annat sätt än genom lagstiftning. Det synes i första hand röra sig om utbildningsfrågor. Kanske har debatten kring lagmännens skrivelse medfört att vi redan kommit en bit på rätt väg.

En begränsad reform av det slag som föreslås i promemorian kan enligt tingsrättens mening bidra till att göra arbetet med brottmålen mindre resurs- och tidskrävande och är lätt att genomföra som en påbyggnad av gällande regler i 30 kap 6 § rättegångsbalken. Vilken omfattning bestämmelsen bör ges kan vara föremål för delade meningar. Tingsrätten ifrågasätter om man bör sätta den övre gränsen så högt som fängelse sex månader. Utformningen av regeln synes vara av stor betydelse för hur den kommer att tillämpas. Den i promemorian föreslagna lagtexten stadgar att dom i förenklad form får användas i de fall paragrafen anger om ej särskilda skäl föranleder annat. Lagtexten ger intryck av att fullständig dom endast undantagsvis behövs i erkända mål vid de påföljder paragrafen anger. En sådan tillämpning skulle enligt tingsrättens mening leda alltför långt. Sålunda torde valet av påföljderna fängelse eller skyddstillsyn ofta behöva en särskild motivering och tillämpning av 34 kap 1 brottsbalken torde så gott som undantagslöst kräva skriftligt redovisade domskäl. Tingsrätten erinrar om den betydelse som domskälen i påföljdsfrågan har, förutom för parterna, för övervakningsnämnder, kriminalvårdsanstalter och frivårdens organ liksom för den domstol som har att döma när den dömde återfallit i brott. Enligt tingsrättens mening kan orden "allt om ej särskilda skäl föranleder annat" utgå och i stället läggas helt i domstolens hand att avgöra i vilka fall förenklad dom lämpligen bör användas. Oavsett hur avgränsningen av tillämpningsområdet görs bör motivledes inskärpas vikten av att bestämmelsen inte tillämpas slentrianmässigt och att det många gånger föreligger påtagligt behov av

skriftligt redovisade domskäl i fall när paragrafen formellt är tillämplig.

Med nu gjorda reservationer tillstyrker tingsrätten en utvidgning av möjligheterna att meddela dom i förenklad form.

Helsingborgs tingsrätt:

Beträffande möjligheterna att i tvistemål utfärda dom i s.k. förenklad form föreslås i promemorian ingen ändring i vad som nu gäller enligt 17 kap 8 § rättegångsbalken (RB). Tingsrätten har inte något att invända häremot och kan instämma i att det är lämpligt att avvakta resultatet av rättegångsutredningens pågående översyn av rättegångsförfarandet vid de allmänna domstolarna innan frågan om en lagändring på denna punkt aktualiseras. I utredningens uppdrag ingår ju bl.a. att undersöka om inte – utöver vad som numera är möjligt enligt den s.k. småmålslagen – tredskodoms påföljd kan knytas till föreläggande att inge skriftlig inläga (jfr prop 1977/78:67 s 17). Tingsrätten kan omvittna att småmålslagens regel härom är av stort värde.

För brottmålsens del föreslås i promemorian utvidgade möjligheter till dom i förenklad form enligt 30 kap 6 § RB. Tingsrätten, som i årets anslagsframställning till domstolsverket varit inne på samma tanke, ställer sig i stort positiv till förslaget men anser att detta skulle kunna gå något längre. Även i övrigt har tingsrätten en del kritiska synpunkter. Den föreslagna reformen torde kunna genomföras utan hinder av rättegångsutredningens arbete. Även om domar i här avsedda fall redan idag vanligen skrivs tämligen kortfattat bör måhända inte rationaliseringsvinsterna underskattas.

En nyhet av mer genomgripande slag är den ordning med utskrivna domskäl endast efter begäran av part som lagmännen Björling, Johnsson och Spak skisserat för en relativt stor del av brottmålen. I denna fråga uttalas i promemorian tveksamhet, och något förslag, grundat på vad lagmännen anfört, läggs inte fram. Tingsrätten inser att invändningar av principiell natur kan resas mot den ifrågasatta ordningen. Det står också klart att lagtekniska problem möter vid ett genomförande av denna. Därtill kommer att en del praktiska olägenheter kan väntas uppkomma. Tingsrätten känner sig dock inte övertygad om att vare sig de praktiska problemen eller de betänkligheter som i övrigt kan anföras väger så tungt att lagmännens uppslag bör avföras från den fortsatta diskussionen. Det är tvärtom uppenbart att om domskrivningen i de mindre komplicerade brottmålen skall kunna förenklas i någon väsentlig grad, måste okonventionella grepp prövas. Tingsrätten beklagar att promemorian utan närmare analyser intar en resignerad hållning på denna punkt.

Valet av rationaliseringsåtgärd behöver å andra sidan inte vara fråga om allt eller intet. Även utan ändrade föreskrifter om avfattning av dom i brottmål torde domskrivningen kunna göras mer rationell. Redovisningen av bevisning bör kunna ges en mer sammanfattande karaktär än som nu oftast

sker (jfr angående domskrivningen i de s.k. FT-målen prop 1973:87 s 194). Tingsrätten skulle gärna se att denna fråga, som i grunden är en attitydfråga, blev föremål för departementets uppmärksamhet på lämpligt sätt. Anknytning här till har för övrigt ett särskilt spörsmål, som berörs i promemorian men behandlas helt flyktigt, nämligen dokumentation av tilltalads berättelse vid huvudförhandling genom bandupptagning. Om krav på sådan dokumentation fanns skulle många mindre väsentliga uppgifter kunna utelämnas i domen. Frågan bör därför övervägas mer ingående.

I det följande kommer övervägandena rörande dom i förenklad form i brottmål att tas upp till närmare granskning. Innan dess vill tingsrätten emellertid kommentera påståendet att tillströmningen av brottmål under senare år minskat hos tingsrätterna. Vad som sägs är formellt sett korrekt. Emellertid kan av domstolsverkets senast avgivna anslagsframställning inhämtas att minskningen sedan 1978 uteslutande är hänförlig till de s.k. notariemålen. Och av verkets senast offentliggjorda statistik (Domstolsverket informerar nr 8/1980) kan utläsas att antalet under första halvåret 1980 inkomna brottmål utom notariemål ökat med 6,3 procent jämfört med motsvarande period 1978. Det i promemorian med rätta påtalade förhållandet att andelen grövre brottmål ökat liksom antalet rättsligt komplicerade mål måste alltså ses i ljuset av att även totalantalet brottmål utom notariemål ökat. Ökningen har för övrigt varit särskilt markant under det senaste året. Promemorians påstående att förändringarna i måltillströmningen varit ägnade att minska tingsrätternas personalbehov saknar enligt tingsrättens uppfattning all grund.

Dom i förenklad form i brottmål

Allmänt

Stadgandet i 30 kap 6 § RB var ursprungligen begränsat till mål om brott, varå inte kunde följa svårare påföljd än böter. På samma sätt begränsades från början tillämpningsområdet för reglerna om domförhet med ej fullsutten rätt (1 kap 5 § andra stycket och 11 § andra stycket RB i stadgandenas ursprungliga lydelse) och inskränkning i skyldigheten att föra huvudförhandlingsprotokoll (6 kap 1 § tredje stycket RB i dess ursprungliga lydelse). Genom lagstiftning år 1955 bröts denna samordnade reglering delvis i det att 6 kap 1 § tredje stycket och 30 kap 6 § ändrades till vad som nu gäller medan domförhetsreglerna fick kvarstå oförändrade. Om promemorians förslag genomförs bryts även sambandet mellan 6 kap 1 § tredje stycket och 30 kap 6 § eftersom någon utvidgning av möjligheterna att kunna underlåta protokollföring inte föreslås. Ur rationaliseringssynpunkt synes detta mindre välbetänkt. I åtskilliga fall som avses med den föreslagna utvidgningen av 30 kap 6 § torde det nämligen vara helt onödigt att protokoll förs. Det gäller en stor del av rattfyllerimålen och i övrigt bl.a. många enklare

mål om stöld eller bedrägeri. Tingsrätten vill därför uttala förhoppningen att det under det fortsatta lagstiftningsarbetet övervägs om inte protokollerings-skyldigheten även framgent kan vara inskränkt i de fall då dom kan utfärdas i förenklad form.

Att förenklad dom är utesluten så snart det i målet förts talan om enskilt anspråk är utan tvivel en påtaglig brist hos nuvarande ordning. Förslaget att ta bort denna begränsning är därför välkommet.

Promemorians uttalanden att erkännande liksom hittills bör vara en förutsättning för dom i förenklad form och att fullständig dom under alla förhållanden bör skrivas i grövre brottmål kan tingsrätten helt ställa sig bakom. Tingsrätten delar också uppfattningen att anknytning till den faktiskt utdömda påföljden är ett lämpligt sätt att utvidga tillämpningsområdet för den förenklade domen.

I praktiken torde ett utvidgat tillämpningsområde bli av betydelse framför allt vid de måltyper, varpå exempel givits i det föregående. Förutom sin stora frekvens kännetecknas dessa mål bl.a. av att påföljdsval och straffmätning oftast sker efter tämligen schablonmässiga överväganden. Vid fängelsestraff rör det sig således vanligen om strafftider på en eller några månader, och bortsett från sådana brottstyper, exempelvis vissa trafikbrott, där kortare frihetsstraff är regel, är det villkorlig dom och skyddstillsyn som dominerar påföljdsvalet. Promemorians förslag att i fråga om fängelse dra gränsen för ett utvidgat tillämpningsområde vid en strafftid av sex månader finner tingsrätten därför lämpligt. – Givet är vid en utvidgning av tillämpningsområdet att förenklad dom bör kunna användas när påföljden bestäms till villkorlig dom, skyddstillsyn eller disciplinstraff för krigsmän. Tingsrätten godtar också ständpunkten att överlämnande till särskild vård inte bör inrymmas inom ett utvidgat tillämpningsområde.

I promemorian lämnas exempel på omständigheter som kan föranleda att fullständig dom bör skrivas ehuru förenklad dom kan ifrågakomma. Tingsrätten har inte något att invända mot vad som anförts. Även andra omständigheter än de i promemorian angivna måste emellertid tillmätas sådan vikt att de bör nämnas uttryckligen. Det synes exempelvis ej lämpligt med förenklad dom i de fall som avses i 1 kap 6 § andra stycket brottsbalken (BrB) eller då fråga uppkommer om förverkande av villkorligt medgiven frihet enligt 34 kap 4 § första stycket samma balk. Av intresse i detta sammanhang är vidare det förslag till ändring i trafikbrottslagen (1951:649) som framlagts i prop. 1979/80:178. Om detta genomförs torde således möjligheterna att begagna förenklad dom i rattfyllerimålen bli mer kringskurna. Emellertid är den lagregel som föreslås i promemorian i likhet med den nuvarande fakultativ. Det är därför uppenbart att omständigheter som de exemplifierade får föranleda avsteg från ordningen med förenklad dom. Med hänsyn härtill synes det mindre lämpligt att i lagtexten ange att ordningen med förenklad dom bör komma till användning så snart inte "särskilda skäl" talar mot detta. Risker finns att detta uttryck tolkas som en så stark

presumption för förenklad dom att skälen för att få göra avsteg härifrån måste vara av betydande styrka. Då detta uppenbarligen inte avsetts synes det lämpligast att regeln om särskilda skäl får utgå.

Förslaget till lag om ändring i RB

Lagtextens utformning föranleder även i övrigt invändningar.

Vad först gäller innebörden kan noteras att dom i förenklad form avses vara tillåten när villkorlig dom eller skyddstillsyn förenas med böter men ej vid kombinationen skyddstillsyn och fängelse enligt 28 kap 3 § BrB. Att en sådan kombinerad påföljd valts torde, heter det i promemorian, regelmässigt böra motiveras i domen. Tingsrätten kan inte finna detta bärkraftigt. Av 27 kap 2 § och 28 kap 2 § BrB framgår att böter som ådöms i samband med villkorlig dom respektive skyddstillsyn kan motiveras av antingen individuellpreventiva eller allmänpreventiva skäl. Fängelse jämte skyddstillsyn enligt 28 kap 3 § BrB kan däremot tillgripas endast när allmänpreventiva skäl ger anledning till det. Med hänsyn härtill och då rättens motivering för en sådan påföljdsbestämning normalt inte torde innehålla mer än en hänvisning till lagens krav jämte ett uttalande om att detta i det aktuella fallet ansetts uppfyllt kan tingsrätten inte finna att det föreligger skäl att från den förenklade domens tillämpningsområde undanta just denna påföljdskombination.

Tingsrättens uppfattning om i vilken utsträckning BrB:s påföljdssystem bör begränsa utrymmet för den förenklade domen är följaktligen att så uttryckligen bör vara fallet endast vid fängelse i mer än sex månader, internering och överlämnande till särskild vård.

Under angivna omständigheter synes lagtexten bli mer lättillgänglig om uppräknningen av påföljder begränsas till dem, vid vilka förenklad dom inte får användas. Tingsrätten förordar en omredigering i enlighet härmed. Av skäl som anförts i det föregående förordar tingsrätten därjämte att den nuvarande samordningen mellan 6 kap 1 § tredje stycket och 30 kap 6 § RB får bestå.

Angående slutligen frågan hur lagtexten rent språkligt bör utformas vill tingsrätten hänvisa till vad Sveriges domareförbund anfört i sitt yttrande till departementet över yttrandefrihetsutredningens betänkande Grundlags-skyddad yttrandefrihet (SOU 1979:49). Tingsrätten kan helt ansluta sig till den av förbundet framförda uppfattningen om det olämpliga i att i lagtext förse "nakna substantiv" med obestämd artikel. Såsom detta skrivsätt används i promemorian bäddar det också uppenbarligen för missförstånd eftersom man skulle kunna tro att förenklad dom vid tillämpning av 34 kap 1 § första stycket 1 BrB får användas blott då till bedömning föreligger "ett" nytt brott. Promemorians språkbruk bör därför överges.

Om tingsrättens synpunkter vinner gillande skulle 6 kap 1 § tredje stycket och 30 kap 6 § RB kunna få förslagsvis följande lydelse:

6 kap 1 § tredje stycket

”I brottmål, vari jämlikt 30 kap 6 § dom utfärdas i förenklad form, får i stället för protokoll föras anteckningar enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av regeringen.”

30 kap 6 §

”Dom får utfärdas i förenklad form om den tilltalade erkänt gärningen, dock ej om brottspåföljden bestäms till fängelse i mer än sex månader eller internering eller överlämnande till särskild vård eller om rätten förordnar att fängelse i mer än sex månader eller internering skall avse nytt brott. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, får också utfärdas i förenklad form.

Har i målet förts talan om enskilt anspråk i anledning av brott, gäller vad som sägs i första stycket första meningen endast om den tilltalade har medgivit anspråket eller saken befinns vara uppenbar.”

Övrigt

Tingsrätten vill avslutningsvis understryka vikten av att behövliga domsblanketter utformas med omsorg. Önskvärt är bl.a. att vissa begränsningar som vidlåder den nuvarande blankett 4 tas bort, exempelvis att blanketten inte kan användas i mål med mer än en tilltalad.

Halmstads tingsrätt:*Allmänt*

Nya arbetsuppgifter har lagts och kommer antagligen även i framtiden att läggas på tingsrätterna. Detta förhållande har ej föranlett någon ökning av antalet domartjänster. Tvärtom har det beslutats att antalet tjänster vid tingsrätterna skall minskas. Som en följd härav finns ett behov av rationalisering av arbetet vid tingsrätterna. Som lagmännen i sin skrivelse konstaterat ägnas en stor del av domarnas arbetstid åt avfattande av domar. Som ett led i rationaliseringssträvandena är det därför naturligt att undersöka huruvida denna typ av arbete kan förenklas. Som framhålles i promemorian skall domar i såväl brottmål som tvistemål skrivas på blankett. Detta medför att en förenkling av domskrivningen måste inriktas på förenkling av domskälen. I övrigt finns knappast utrymme för rationalisering.

Tvistemål

Tingsrätten ansluter sig beträffande tvistemålen till den bedömning som gjorts i promemorian. I de fall där en förenklad dom kunde vara motiverad

skrivs redan nu domarna mycket kortfattat och ofta efter mall. En utvidgning av möjligheterna till förenklad dom i tvistemål torde därför få endast marginell betydelse ur rationaliseringssynpunkt.

Brottmål

Vad först angår lagmännens förslag om skriftlig redovisning av domskälen endast på beställning delar tingsrätten den uppfattning som redovisas i promemorian. Det är tveksamt huruvida ett genomförande av förslaget skulle leda till några större rationaliseringsvinster. Ett genomförande skulle dessutom medföra en rad praktiska problem. Störst betänkligheter möter emellertid förslaget från rättssäkerhetssynpunkt. Den kritik som förslaget utsatts för i den allmänna debatten måste i allt väsentligt anses befogad. Tingsrätten avstyrker bestämt förslaget.

En del av den kritik, som gällt lagmännens förslag, kan emellertid riktas även mot det förslag till förenklad dom som läggs fram i promemorian. Redan de regler som nu gäller beträffande förenklad dom i brottmål kan medföra vissa risker ur rättssäkerhetssynpunkt, bl.a. genom att de i en för domaren ansträngd arbetssituation kan locka till användning även när detta sakligt sett inte är befogat. Det kan finnas anledning att här erinra om det, låt vara självklara, förhållandet att det, även om gärningen är erkänd, därmed inte är sagt att åtalet skall bifallas. Det kan t.ex. förhålla sig så att erforderligt uppsåt ej förelegat eller att åklagaren givit brottet en felaktig rubricering. Även straffmätningen i bötesmål kan behöva motiveras. I exempelvis mål om ringa misshandel, där gärningen i och för sig erkänts, kan det ofta finnas skäl att pröva en nödvärnsinvändning eller ett påstående av den tilltalade att han utsatts för provokation från målsäganden. Enligt tingsrättens mening kan man i de nu angivna fallen inte bortse från risken för att redan vetskapen om att skriftliga domskäl ej erfordras kan leda till ett slentrianmässigt "dömande på erkännande". Detta är desto mera betänkligt som den tilltalade i de erkända bötesmålen oftast saknar försvarare.

De nackdelar som sålunda synes föreligga redan med nuvarande ordning anses kunna accepteras när påföljden ej är strängare än böter. De framförda synpunkterna gäller emellertid med minst samma styrka även när mera ingripande påföljd än böter utdömes. I dessa fall är det dock framför allt slutet i påföljdsfrågan som kräver motivering. Detta är, som tingsrätten strax återkommer till, särskilt angeläget när domstolen dömer till fängelse. Även vid dom på skyddstillsyn torde det emellertid ofta finnas skäl motivera påföljdsvalet. Detta gäller i första hand då parterna har delade meningar om påföljden och utgången inte kan betraktas som självklar. Även de fall där skyddstillsynen kombineras med böter eller förenas med någon föreskrift synes kräva motivering, av hänsyn till den tilltalade eller med tanke på de verkställande organen.

En principiellt viktig utgångspunkt måste emellertid anses vara att den som

dömes till en så ingripande påföljd som fängelse, bör ha rätt att erhålla skriftliga skäl härför. Särskilt om han yrkat icke frihetsberövande påföljd, bör han få veta varför denna begäran icke villfarits. Domskälerna skall ju bl.a. ligga till grund för hans överväganden huruvida det lönar sig att överklaga eller ej. Även allmänhet och press har ett berättigat intresse av att i efterhand kunna kontrollera rättens skäl att ådöma en så ingripande påföljd som fängelse. Denna insyn är viktig för att förtroendet för domstolarna skall kunna upprätthållas.

Tingsrätten vill avslutningsvis framhålla att det endast är vid ett begränsat antal brottstyper som – för att använda en ofta återkommande schablon – ”annan påföljd än fängelse inte kan ifrågakomma”. Hit hör endast de grövsta förmögenhetsbrotten, de grova vålds-, narkotika- och skattebrotten samt i viss mån rattfylleri. Från denna synpunkt framstår de i promemorian givna exemplen på fall där förenklad dom kan användas som missvisande. Exempelen synes nämligen förutsätta att även fängelse ”normalt brukar utdömas” i dessa fall. Denna förutsättning överensstämmer emellertid inte med rådande rättspraxis i fråga om påföljdsvalet, särskilt vid de enklare förmögenhetsbrotten. Vad särskilt angår rattfylleribrotten bör dessutom framhållas att HD i ett flertal refererade fall från de senaste åren initierat en praxis som förutsätter en mera nyanserad påföljdsbedömning än hittills i de fall – och de är många – där rattfylleriet har samband med alkoholproblem. I detta sammanhang vill tingsrätten också erinra om det nyligen framlagda förslaget till ändring i trafikbrottslagen (prop 1979/80:178). Enligt detta skall domstolen vid påföljdsvalet i trafikmål beakta de konsekvenser som en körkortsåterkallelse har för gärningsmannen i hans yrkes- eller näringsutövning. I motiven uttalas bl.a. att domstolen i rattfyllerimål kommer att kunna bestämma påföljden till villkorlig dom eller skyddstillsyn i de fall där den tilltalade behöver körkort i sitt arbete eller för att färdas till och från arbetet. I dessa fall, som kan förväntas bli ganska talrika, blir det uppenbarligen nödvändigt med en motivering i påföljdsfrågan.

Vad som nu har sagts om rattfylleribrotten synes för övrigt innebära en avsevärd inskränkning i möjligheterna att använda förenklad dom enligt förslaget. Den betydande rationaliseringsvinst, som förespeglats i promemorian, reduceras därmed kraftigt.

Tingsrättens ståndpunkt

Tingsrätten finner sig på grund av anförda skäl böra avstyrka den föreslagna ändringen av 30 kap 6 § rättegångsbalken. Frågan huruvida möjligheterna att meddela dom i förenklad form i brottmål skall utvidgas, bör lämpligen tas upp till förnyad behandling när rättegångsutredningens betänkande föreligger.

Skiljaktig mening av lagmannen Ljunggren och tingsdomaren Wullt

Väl låter det sig sägas att de rättsvårdande myndigheterna bör vara visligt tröga när det gäller förändringar, i synnerhet då fråga är om sänkning av tidigare uppehållen standard. Därav följer emellertid rimligtvis inte att de bör undandra sig medverkan i bemödandena att minska det allmännas utgifter. Av den remitterande promemorian framgår med all önskvärd tydlighet hur små möjligheterna är att inom ramen för den gällande rättegångsordningen åstadkomma nämnvärda rationaliseringar. Det gäller därför att noga ta vara på de möjligheter som erbjuds och noga överväga dem, med hänsyn dock främst till de eventuella negativa effekterna för dem som är parter i rättegång.

De tre lagmännens förslag måste därför hälsas med tillfredsställelse. Även om deras tankar om "dom på beställning" – på skäl som angivits i promemorian och som enligt min mening är övertygande – inte är ägnade att nu leda till lagstiftning, har förslaget satt i gång en välbehövlig debatt i ämnet.

De skäl som i promemorian anförts mot en utvidgning av möjligheterna att i tvistemål utfärda dom i förenklad form får godtas. Möjligheterna att uppnå ytterligare sådan förenkling av domsskrivningen får alltså sökas bland brottmålen. I dessa mål råder i allmänhet inget tvivel om vilket slag av påföljd som skall följa på ett styrkt åtal och domarna utformas på ett schablonartat och ofta skäligen intetsägende sätt. Där finns uppenbarligen utrymme för förenklingar som inte inkräktar på någons möjligheter att tillägna sig domens innehåll. Skulle domstolen i något fall anse sig böra avvika från gällande praxis i fråga om påföljd måste den givetvis utveckla sina överväganden. Samma bör rimligtvis vara fallet om påföljdsfrågan eljest skulle visa sig komplicerad. Anledning saknas till antagande att de – trots allt tämligen begränsade – möjligheter till förenkling, som förslaget i promemorian innebär, skulle missbrukas. Jag tillstyrker förslaget till lagändring.

Sundsvalls tingsrätt:

Lämpligheten av en rationalisering av domstolsarbetet som går ut över sättet att avfatta domar och som medför en försämring såvitt gäller domstolarnas skriftliga redovisning av skälen till ett domslut måste rent principiellt starkt ifrågasättas. "Lagmännens förslag" härutinnan har också naturligt nog väckt livlig debatt. Tingsrätten instämmer med dem som därvid ställt sig avvisande till detta förslag.

I den nu aktuella departementspromemorian redovisas olika överväganden att utvidga möjligheterna att utfärda domar i förenklad form beträffande både tvistemål och brottmål.

4.2 Förenklad dom i tvistemål

Tingsrätten delar den i promemorian uttalade uppfattningen att det f.n. inte finns skäl för en utvidgning av möjligheten att utfärda dom i tvistemål i förenklad form.

4.3 Förenklad dom i brottmål

Såsom i promemorian framhållits medför den av lagmännen skisserade ordningen åtskilliga nackdelar från principiell och praktisk synpunkt och det är med tillfredsställelse som tingsrätten kan konstatera att tanken på en sådan lösning övergivits.

Nu föreslås i stället en ordning som innebär att förenklad dom skall få utfärdas inte bara vid bötesstraff för erkända brott utan också – ”om ej särskilda skäl föranleder annat” – när det i sådant fall döms till villkorlig dom, skyddstillsyn eller fängelse i högst sex månader. Det har antagits att man därigenom skulle kunna uppnå ganska betydande rationaliseringsvinster.

Tingsrätten ställer sig något tveksamt till förslaget och då närmast beträffande den praktiska tillämpningen av de föreslagna reglerna. Tanken synes vara att vid erkända brott påföljder av angivet slag skall kunna utdömas genom dom som i flertalet fall skall kunna utfärdas i förenklad form. I vilken utsträckning så kommer att ske blir dock i hög grad beroende på i vad mån domaren finner att ”särskilda skäl” för en fullständig dom ej föreligger. Det kan antagas att olika domare kommer att ha skilda uppfattningar härom.

Att en tilltalad erkänner är ju mycket vanligt. Hans egna uppgifter om de närmare omständigheterna vid gärningen är emellertid ofta av betydelse för bedömningen i målet och motiverar då en redovisning härom i domen. Detsamma gäller tillgängliga uppgifter om tidigare brottslighet – t.ex. vid åtal för olovlig körning – som kan inverka på bedömningen av såväl brottets svårhetsgrad som straffmätningen. Den samvetsgranne domaren vill nog i sådana fall avstå från att utfärda en förenklad dom. Å andra sidan kan i lägen med stor arbetsbelastning de föreslagna reglerna inbjuda till att utfärda förenklad dom även i fall då en fullständig dom vore lämpligare.

Mot ”lagmännens förslag” har invänts att bl.a. pressens insyn i domstolarnas verksamhet skulle allvarligt försvåras om skriftlig redovisning av domskälen skulle kunna underlåtas. Samma invändning torde i viss mån kunna göras mot det nu framlagda förslaget.

Enligt tingsrättens mening kommer rationaliseringsvinsterna med den föreslagna ordningen inte att bli särskilt stora. Varje möjlighet till en bättre resursanvändning bör dock i nuvarande arbetsläge tillvaratas och tingsrätten vill därför inte motsätta sig förslagets genomförande.

Mot utformningen av den föreslagna ändringen av 30 kap. 6 § rättegångsbalken har tingsrätten ingen erinran.

Rådmannen Peter Grünler, Ludvika tingsrätt:

Jag instämmer i allt väsentligt i vad som anförts i promemorian men anser att förslaget i ett avseende är alltför restriktivt.

Enligt 38 kap 1 § första stycket brottsbalken äger den som ådömts villkorlig dom eller skyddstillsyn före fullföljdstidens utgång avgiva förklaring, att han är nöjd med domen i vad gäller den ådömda påföljden. Förklaringen skall avse jämväl böter som ådömts med stöd av brottsbalkens kapitel om villkorlig dom och skyddstillsyn och må icke återtagas. I andra stycket av samma lagrum stadgas att nöjdförklaring icke må återtagas samt att fullföljdstalan mot domen genom nöjdförklaringen skall anses återkallad i vad angår påföljd för brottet.

Högsta domstolen har beträffande tolkningen av sistnämnda stadgande uttalat (NJA 1 1970 sid 440) att den som avgivit nöjdförklaring ej äger "fullfölja talan mot domen beträffande rättsens avgörande av skuldfrågan, brottsrubriceringen däri inbegripen, eller ifråga om påföljden".

Enligt förslaget skulle dom få skrivas i förenklad form om påföljden bestäms till villkorlig dom eller skyddstillsyn och den tilltalade erkänt gärningen, men ej om den tilltalade förnekat gärningen men efter domslutets avkunnande avgivit nöjdförklaring. Skälet för denna restriktivitet förefaller svårförklarlig. I det ena fallet kan den tilltalade ha vägande invändningar mot påföljden för det erkända brottet, han kan ha räknat med ett bötesstraff eller att slippa ett bötesstraff jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn, men får ingen skriftlig motivering för påföljdsfrågans bedömning. I det andra fallet har den tilltalade visserligen förnekat brottet, eller ett av brotten, men efter domslutets avkunnande funnit sig överbevisad om brottet och godtagit bedömningen i såväl skuld- som påföljdsfrågan och därför beslutat sig för att avstå från fullföljd av talan. En motivering av domen i detta läge torde i allmänhet icke vara till gagn för vare sig den tilltalade, överinstans, allmänheten eller annan.

Med stöd av det anförda skulle jag vilja förorda att möjlighet gavs att utfärda dom i förenklad form jämväl för det fall att tilltalad inför domstol avger nöjdförklaring enligt 38 kap 1 § första stycket brottsbalken.

Rättegångsutredningen:

Domskrivningen vid tingsrätt är resurskrävande. Det är därför viktigt att man ser närmare på möjligheterna att förenkla domskrivning. Vårt arbete kan – som påpekas i PM – visserligen komma att föra med sig rationaliseringar vid de allmänna domstolarna men arbetet kommer knappast – som på samma ställe påstås – att ha betydelse för domskrivningen. Domskrivningsfrågan är en i huvudsak fristående fråga och måste lösas utifrån egna principer.

Man kan tänka sig olika lösningar när det gäller att göra domskrivningen

mindre resurskrävande. Det i promemorian framlagda förslaget måste uppfattas som en möjlig lösning – om än ganska betydelselös för resursfrågan. Förslaget har dock vissa nackdelar från rättssäkerhetssynpunkt. Lagtexten i 30 kap 6 § första stycket RB är sålunda genom anknytningen till "särskilda skäl" så pass svävande att man inte kan utesluta att en förenklad dom ges trots att parterna eller någon annan behöver en fullständig dom. Att en dom enligt andra stycket i samma paragraf kan utfärdas i förenklad form, om saken är uppenbar, förefaller egendomligt med tanke på att en fullständig dom skall ges, om samma sak bedöms i tvistemål.

Det finns emellertid antagligen också andra sätt att förenkla domskrivningen. Inom den ram som idag gäller för vad en dom skall innehålla finns möjligheten att skriva domskälen enklare i många fall. Vilka vinster man kan göra genom en sådan reform – bl.a. med hänsyn till det intresse för domen som kan föreligga från andra än parterna och till eventuella arbetskostnader på annat håll – och vilka vägar man härvid och i övrigt kan välja när det gäller att rationalisera domskrivningen bör analyseras närmare. Därvid bör man också se över frågan om förhållandet mellan vad som bör stå i dom och vad som skall stå i protokoll. Analysen kan också tänkas avse möjligheten att i vissa fall underlåta att i den skrivna domen redovisa domskäl. Eventuellt rör det sig enbart eller till stor del om utbildningsfrågor. Frågan om förenklad domskrivning behöver alltså inte nödvändigtvis ses som en lagstiftningsfråga.

Det nu anförda innebär att vi anser att frågan om rationalisering av domskrivningen bör analyseras närmare och från vidare utgångspunkter än de som legat till grund för departementspromemorian. Huruvida en vidare analys bör fullgöras av oss eller av en särskild utredning är en fråga som vi f.n. lämnar öppen. Vi anser emellertid att det skulle vara en fördel om det nu remitterade förslaget inte genomfördes förrän efter en sådan mer fullständig utredning som vi här förordat.

Sveriges advokatsamfund:

Samfundet avstyrker på nedan anförda skäl att förslaget till förenklad domskrivning görs till föremål för lagstiftning.

Lagmännen i Stockholms, Göteborgs och Malmö tingsrätter har i sin i promemorian nämnda skrivelse föreslagit förenklingar av domsskrivningen i brottmål vid tingsrätterna, vilka förenklingar otvivelaktigt skulle medföra värdefulla rationaliseringsvinster. Utredningen anför emellertid att det knappast kan komma i fråga att – som föreslagits av lagmännen – frångå principen att förenklad dom i brottmål endast får användas när gärningen erkänts av den tilltalade. Därtill avstyrker utredningen förslaget om inskränkningar beträffande den skriftliga redovisningen av domskälen i avkunnande brottmålsdomar. Samfundet delar dessa utredningens uppfattningar.

Utredningen har dock av rationaliseringsskäl föreslagit utvidgningar av

möjligheten till förenklade domar i fråga om erkända gärningar till att avse även andra påföljder än böter. Detta har skett trots att lagmännen framhållit att sådana jämkningar inte skulle betyda mycket ur rationaliseringssynpunkt. Utredningen anser för sin del att förslaget innebär "en betydande resursbesparing, inte minst när det gäller utskrift och kopiering". Samfundet delar här lagmännens uppfattning och vill särskilt framhålla att utredningen torde ha en överdriven uppfattning om antalet mål, där bötespåföljd ej är aktuell och vari fullständigt erkännande av gärningen föreligger. Mycket ofta medger nämligen den tilltalade ansvar för brottslighet enligt återopade lagrum men bestrider beträffande del av gärningsbeskrivningen i någon åtalspunkt. Som exempel kan nämnas att en tilltalad erkänner att han slagit målsäganden men förnekar att han därjämte sparkat honom. Ett annat exempel är att stöld i princip medges men ej i fråga om allt av åklagaren påstått gods. "Gärningen" är i sådana fall inte erkänd och förenklad dom kan inte komma i fråga. Det är vidare tveksamt om man egentligen kan "erkänna" ett trafiknykterhetsbrott där åtalet grundar sig på promillehalten i blodet, vilket även lagmännen påpekar. – Domarkårens arbetsbörda torde alltså inte minska i någon större grad genom den föreslagna reformen. Att genomföra denna endast för att spara resurser beträffande "utskrift och kopiering" bör givetvis inte komma i fråga.

Enligt samfundets på erfarenhet grundade uppfattning talar flera starka skäl mot utredningens förslag om förenklad domskrivning. Samfundet vill särskilt understryka följande.

Det är av särskild vikt att tingsrätterna i domskälen nämner och behandlar de förmildrande omständigheter som den tilltalade kan ha anfört samt motiverar påföljden. Därigenom får den tilltalade klart för sig att domstolen verkligen lyssnat på honom och övervägt hans fall. Han kan få förtroende för domstolen och dess sätt att döma, även om påföljden blivit strängare än han tänkt sig. Utredningen anför att särskilt påföljder "som normalt brukar utdömas" inte skulle behöva motiveras. De tilltalade har emellertid i regel inte en aning om vad som normalt brukar utdömas och det är framför allt för deras skull, som brottspåföljden bör motiveras. För dem är påföljden det absolut viktigaste. Samfundets ledmöter, som är i tillfälle att iakttaga de dömdas reaktioner efter domen, har den erfarenheten att en dom på någon månads fängelse kan för en tidigare ostraffad person som väntat sig villkorlig dom eller böter komma som ett dräpslag, medan en annan tilltalad kan ta ett straff på ett års fängelse med närmast en axelryckning.

Såväl de tilltalade och deras försvarare som åklagarna bör få klart och tydligt skriftligt besked om skälen till utgången i målet, så att de får tillfälle att i lugn och ro tänka över om de skall överklaga för att få en ändring beträffande påföljden. Meddelas i stället blankettdomar utan motiveringar finns utan tvivel risk för ett ökat antal överklaganden som helt skulle eliminera eventuella rationaliseringsvinster i tingsrätterna.

Enligt samfundets mening har utredningen inte beaktat den stora

betydelse det har för en domstol, att vid fall av upprepade brottslighet kunna läsa motiveringen till den tidigare domen. Detta gäller alldeles särskilt om man överväger att undanröja tidigare påföljd och döma till en ny påföljd av annan art.

Sveriges domareförbund:

I den debatt som förts om utformningen av domar har på senare tid rationaliserings- och besparingssynpunkter stått i förgrunden. Regeringens beslut att för budgetåret 1979/80 minska antalet tjänster i tingsrätterna föranledde lagmännen i de tre största tingsrätterna att i en skrivelse till justitiedepartementet peka på de rationaliseringsvinster som kunde uppnås genom en förenklad domskrivning i brottmål. Lagmännens förslag att domskäl i vissa avkunnade brottmålsdomar skulle behöva skrivas ut bara om parterna särskilt begärde detta kritiserades från olika håll. Domareförbundet anser sig inte ha anledning att nu ta ställning till lagmännens förslag i den delen eller till det berättigade i kritiken med hänsyn till att den remitterade promemorian avvisat tanken att för närvarande genomföra så långtgående förenklningar som förslaget innebär. Förbundet har dock den uppfattningen, att rationaliseringsvinsten enligt lagmännens förslag skulle bli större än som antagits i promemorian.

Man har i promemorian även avstått från att nu föreslå någon utvidgning av möjligheterna att utfärda dom i tvistemål i förenklad form. De skäl som anförs för ställningstagandet finner förbundet övertygande.

Förbundet tillstyrker den föreslagna ändringen av 30 kap 6 § RB. Förbundet vill ifrågasätta om inte dom i förenklad form bör kunna användas även för det fall att den tilltalade döms till skyddstillsyn för något brott och till fängelse eller böter för andra brott samt när den tilltalade överlämnas till vård enligt barnavårdslagen. Det finns dock anledning understryka vikten av att domskäl skrivs i tveksamma fall.

En fråga som berördes i lagmännens skrivelse förtjänar särskilt beaktande, nämligen om dom i förenklad form får användas i sådana erkända mål där domen grundas mindre på erkännandet än på någon teknisk bevisning, såsom är fallet vid de trafiknykterhetsbrott som brukar kallas promillebrott. Enligt förbundets mening är det lämpligt att det åtminstone i motiven klarläggs att dom i förenklad form är avsedd att kunna användas även i sådana fall. Fråga kan också uppkomma om räckvidden av erkännande i fråga om brottsrubricering, t.ex. när det gäller gränsen mellan stöld och snatteri samt mellan misshandel och ringa misshandel.

Förenklad dom föreslås skola kunna användas även när talan förs om enskilt anspråk, när anspråket medgivits eller saken befinns vara uppenbar. Enligt förbundets mening bör sådan dom kunna användas även när fråga är om enklare skälighetsbedömningar.

Förbundet finner det slutligen angeläget att påpeka att den föreslagna

lagändringen endast obetydligt kan bidra till att lösa de problem som minskade resurser i förening med nya och ökade arbetsuppgifter skapar för tingsrätterna. På förbundets uppdrag har utarbetats en promemoria om domskrivning som tar upp frågan om rationaliseringsvinster kan uppnås genom en minskad användning av referat av parter och andra i målet hörda personers utsagor. Förbundet kommer senare att ta ställning till den fortsatta behandlingen av denna promemoria.

Föreningens Sveriges statsåklagare:

Promemorian synes ha föranletts av de förslag som har väckts av lagmännen i Stockholms, Göteborgs och Malmö tingsrätter till förenklingar av domskrivning i brottmål. Lagmännen har såsom motiv för sitt förslag anfört önskvärdheten av att tingsrätternas arbete rationaliseras genom att tiden för arbete med domskrivning förkortas. Lagmännen har betraktat frågan ur ganska snäv domarsynvinkel.

Även promemorieförfattaren, vars förslag här skall bedömas, utgår från önskvärdheten att domstolsförfarandet rationaliseras utan att detta dock får gå ut över rättskipningens kvalitet.

Föreningen vill instämma i att det är både önskvärt och möjligt att rationalisera domstolsförfarandet. Emellertid torde de rationaliseringsvinster, som kan göras genom att förslaget genomförs, bli ganska små. Vid bedömningen härav ställer sig föreningen tveksam till att närmare hälften av brottmålsdomarnas arbetstid kan åtgå till domskrivning. I vart fall kan den arbetstiden ej vara hänförlig till skrivande av domar i mål som berörs av förslaget till ändrad lagstiftning. Redan med nuvarande regler finner de flesta brottmålsdomare möjligt att skriva kortfattade men ändå tillräckligt belysande domskäl i enklare brottmål. Som känt finns individuella undantag. I den mån de senare kan påverkas synes detta utan ny lagstiftning kunna ske genom utbildning, fortbildning och erfarenhet.

I promemrieförslaget skall såsom förutsättning för förenklad dom i brottmål fortfarande gälla att den tilltalade erkänt gärningen. Samtidigt anser författaren att rattfylleri utgör ett exempel på brottmål då förenklad dom bör vara möjlig. Föreningen vill erinra om att rattfylleriåtal numera oftast grundas på bevisning om för hög alkoholhalt i blodet hos fordonsföraren. Bevisningen utgörs av blodprovsanalys. En misstänkts erkännande av att han vid körningen haft viss alkoholhalt i blodet i anslutning till körningen torde ej räcka för fällande dom. Möjligen kan anses önskvärt att oftare fördes muntlig bevisning om brott mot 4 § 1 mom första stycket trafikbrottslagen. En sådan ordning skulle dock sannolikt leda till längre handläggningstid vid polisen samt åtskilligt längre förhandlingstid vid domstolen med ökad tidsförlust för domstol, åklagare, försvarare och vittnen, vilka senare ofta är polismän. Någon beaktansvärd rationaliseringsvinst synes vad gäller rattotnykterhetsbrotten ej vara att vinna genom promemrieförslaget.

Såsom ovan berörts anser föreningen att även för övrigt ganska små rationaliseringsvinster kunna göras vid domstolens arbete på grund av förslaget.

Även om promemorieförfattaren i sin kritik över de tre lagmännens förslag (i vilken kritik föreningen vill instämma) synes ha i blickfältet att en reform på området kan medföra olägenheter för hovrätten och även parterna, har i promemorian icke lämnats någon belysning av i vad mån parternas intresse berörs av promemorieförslaget. Detta bör analyseras. Om en viss resursbesparing kan vinnas vid underrätterna genom att referat och domskäl icke skrivs, kan besparingen åtminstone till en del komma att uppvägas av ökat besvär för åklagare, misstänkt och försvarare. Särskilt gäller detta i överklagade fall, då även hovrättsprocessen kan tyngas om ej domskäl redovisats i underrättsdomen. Det är med hänsyn till arbetsförhållandena ofta nödvändigt att annan åklagare än den som uppträtt i underrätten för talan i hovrätten. Bland annat men ej uteslutande i dessa fall finns ett betydande intresse att i huvudsak veta vad misstänkt, vittnen eller målsägande anfört i tingsrätten och vilka konklusioner domstolen dragit. Uteblivna domskäl kan därför leda till krav på att protokolleringen vid huvudförhandlingar i brottmål göres fylligare samt till att utskrift av utsagor rekvireras i större utsträckning.

Enligt förslaget till ändring av 30 kap 6 § första stycket RB andra meningen får dom utfärdas i förenklad form om ej "särskilda skäl" föranleder annat. Denna formulering är oklar. Enligt promemorian bör det vara domstolens sak att avgöra om domen lämpligen bör utfärdas i förenklad form eller inte. Föreningen utgår från att domstolen vid sin prövning av om "särskilda skäl" föreligger särskilt bör beakta parternas intresse av att domskäl utskrivs. Uttrycker part önskan om domskäl bör sådana skrivas. Det är ej alltid målets karaktär som avgör om åklagare eller försvarare vill nöja sig med en muntlig redovisning av domskäl vid domsavkunnande i samband med huvudförhandlingen. Ej sällan föreligger svårigheter för främst försvarare men även åklagare att avvakta domstolens överläggning och avkunnande av dom. Inställelse vid andra domstolsförhandlingar eller andra betydelsefulla tjänsteangelägenheter kan lägga hinder i vägen.

I promemorian föreslås att förenklad dom skall kunna utfärdas om talan om enskilt anspråk förts och medgivits av den misstänkte. Häremot har föreningen icke något att erinra i och för sig. Emellertid ifrågasätts om förenklad dom skall få meddelas i fall då "saken finnes uppenbar".

Sammanfattningsvis anser föreningen att förutsättningarna för användande av förenklad dom bör utredas närmare. Därvid bör övervägas om några betydande resursbesparingar hos domstolen eller totalt sett är att vinna samt om denna eventuella vinst uppväger försämringen av domarnas kvalitet. Betydelsen av den skriftliga utformningen av domskälen för domarens tankeklarhet vid avgörande av det aktuella målet och för utveckling av skrivskickligheten hos särskilt de yngre representanterna för domarkåren

bör ej förbises. Förhållandet mellan referat och egentliga domskäl i domen bör belysas. Åklagarna torde allmänt ha den meningen att referaten av utsagorna har stor betydelse. Av dem framgår ofta vad domstolen uppfattat som relevant. Åklagarna som leder förhören vid huvudförhandlingen har sällan tillfälle att göra anteckningar om vad som framkommer vid förhören. En annan sak är att referaten ofta är för vidlyftiga utan begränsning till det relevanta.

Föreningen Sveriges åklagare:

Föreningen ansluter sig till den i promemorian redovisade bedömningen att det av lagmännen i de tre största tingsrätterna skisserade systemet, enligt vilket domskälen i brottmålsdomar endast behöver skrivas ut i de fall då parterna särskilt begär detta, är behäftat med sådana nackdelar från principiell och praktisk synpunkt att man hellre bör välja en lösning, som innebär att möjligheterna att meddela brottmålsdomar i förenklad form utvidgas. Mot det förslag till ändring av de aktuella bestämmelserna i 30 kap 6 § rättegångsbalken, som promemorian innehåller, har föreningen intet att *erinra och någon erinran föreligger ej heller* mot den gjorda exemplifieringen, som syftar till att klargöra i vilka fall den förenklade formen icke bör användas.

Tjänstemännens centralorganisation:

Promemorian har tillkommit med anledning av en skrivelse till justitiedepartementet från lagmännen i Stockholm, Göteborg och Malmö tingsrätter. I skrivelsen föreslår lagmännen att, förutom en utvidgning av möjligheterna att i brottmål utfärda domen i förenklad form, ett system införs där domskälen i brottmålsdomar som har avkunnats muntligen i parternas närvaro behöver redovisas skriftligen endast efter särskild begäran.

I promemorian föreslås en utvidgning av möjligheten att i brottmål utfärda domar i förenklad form.

TCO finner att de föreslagna ändringarna är lämpliga och anser i likhet med vad som framförs i promemorian, att den av lagmännen föreslagna ordningen om muntliga/skriftliga domskäl skulle medföra en kraftig försämring för parterna och möta stora betänkligheter från rättssäkerhetssynpunkt.

Centralorganisationen SACO/SR:

Utgångspunkten för den remitterade promemorian är en skrivelse från lagmännen i Stockholm, Göteborg och Malmö i vilken i rationaliseringssyfte föreslås förenklingar beträffande domskrivningen i brottmål. Deras huvudförslag tar sikte på mål i vilka domen avkunnas muntligen inför parterna med

återgivande av domskälen. Om parterna inte begär en fullständig dom senast en vecka efter avkunnandet skulle några domskäl inte behöva skrivas ut.

Den direkta anledningen till de tre lagmännens förslag är uppenbarligen att regeringen i somras – sedan riksdagen godkänt den domstolsorganisation som budgeten byggde på och trots personalorganisationernas protester – dekreterade att personalen vid tingsrätterna måste minskas genom indragning av 20 domartjänster, 20 notarietjänster och 20 biträdestjänster.

Den ordning som lagmännen har skisserat i sin skrivelse har gett upphov till en livlig debatt bland domare och andra som berörs av förslaget. Inte minst frågans principiella aspekter har därvid tagits upp. Ett argument mot förslaget som har förts fram från olika håll är att den skriftliga utformningen av domskälen utgör en värdefull kontroll inte bara för parterna utan även för den enskilde domaren av att målet avgörs på ett riktigt sätt. Ett slopande av de skriftliga domskälen skulle därför kunna leda till försämringar från rättssäkerhetssynpunkt. SACO/SR instämmer i de betänkligheter mot lagmännens förslag som redovisas i promemorian.

I promemorian föreslås i stället utvidgade möjligheter att utfärda dom i brottmål i förenklad form när gärningen erkänts. För närvarande kan sådan dom endast avse bötesstraff. Förslaget innebär att dom i förenklad form skall kunna utfärdas även när påföljden bestäms till villkorlig dom eller skyddstillsyn eller till fängelse i högst sex månader eller disciplinstraff för krigsmän, likaså om rätten förordnar att sådan påföljd skall avse även nytt brott.

Enligt promemorian skulle med en sådan reglering ett mycket stort antal brottmålsdomar kunna skrivas i förenklad form. Denna bedömning torde vara riktig såtillvida att de formella förutsättningarna kommer att vara för handen i ett stort antal fall. Emellertid måste observeras att användandet av dom i förenklad form förutsätter att påföljdsvalet skall vara så självklart att det inte behöver motiveras. Det kan ifrågasättas om domstolarna i någon större utsträckning kommer att anse sig kunna avstå från att lämna en motivering i detta hänseende. En viss försiktighet härvidlag synes också vara på sin plats, både av hänsyn till parterna och till hovrätten vid ett eventuellt överklagande. Särskilt vid rattfylleri och oprovocerad misshandel kan emellertid ett fängelsestraff framstå som den enda naturliga påföljden. Ofta kan det kanske också framstå som självklart att villkorlig dom eller skyddstillsyn skall följa på gärningen.

Sammanfattningsvis avstyrker SACO/SR förslaget från de tre lagmännen. Promemorians förslag däremot finner SACO/SR tilltalande.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1981-03-16

Närvarande: f.d. justitierådet Petrén, regeringsrådet Hilding, justitierådet Vängby.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 12 mars 1981 har regeringen på hemställan av statsrådet och chefen för justitiedepartementet Winberg beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Magnus Åkerdahl.

Förslaget föranleder följande yttrande.

Lagrådet:

Förslaget lämnas utan erinran.

Hilding är av skiljaktig mening och anför: Enligt nu gällande regler i 30 kap. 6 § rättegångsbalken kan i mål, som endast rör ansvar för brott, dom utfärdas i förenklad form, om den tilltalade erkänt gärningen och annan brottspåföljd än böter inte ådöms. Den förenklade formen innebär bl.a. att några domskäl inte behöver anges. I lagrådsremissen föreslås nu att samma möjlighet till förenklad domskrivning införs även när någon döms till villkorlig dom, skyddstillsyn, överlämnande till särskild vård eller fängelse i upp till sex månader. Vid bedömningen av förslaget bör man hålla i minnet att kraven på att myndigheter motiverar sina beslut vuxit sig allt starkare under de senaste decennierna och kommit till klart uttryck i lagstiftningen vid tillkomsten av 1971 års förvaltningsrättsreform.

Som en förutsättning för att den förenklade domskrivningen skall få användas anges i remissen, i överensstämmelse med vad som f.n. gäller i bötesmålen, att vederbörande har erkänt gärningen. Bortsett från de svårigheter, som kan vara förknippade med att avgöra vad ett erkännande i det enskilda fallet omfattar – och bortsett även från att ett erkännande aldrig ensamt kan ligga till grund för en fällande dom – återstår den omständigheten att just frågan om vilken påföljd, som bör utdömas, i många fall är föremål för delade meningar mellan den tilltalade och åklagaren. Det förtjänar påpekas att förslaget bl.a. får till följd att den som nekar till ett brott, exempelvis stöld eller rattfylleri, får en sedvanlig dom med skriftlig motivering inte endast i skuldfrågan utan även i påföljdsfrågan. Den som erkänner brottet får emellertid – enligt huvudtanken i det remitterade förslaget – inte denna "servicé" från tingsrättens sida och befinner sig därmed

i ett sämre läge, om han vill överklaga domen i påföljdsfrågan. Det bör i sammanhanget framhållas att det enligt 51 kap. 4 § rättegångsbalken åligger klaganden att i vadeinlagen ange, i vilket avseende underrättens domskäl enligt hans mening är oriktiga.

Det remitterade förslaget ger emellertid anledning till tveksamhet inte endast med hänsyn till den enskildes intressen utan även ur den synpunkten att det försvårar den offentliga insynen i domstolarnas arbete. Den förenklade domskrivningen – och den enligt förslaget därav följande förenklade protokollföringen – ger avsevärt sämre möjligheter till insyn för allmänhet och press – och för JK och JO – än vad som f.n. är fallet i de brottmål som avses med förslaget.

De nu angivna nackdelarna med det remitterade förslaget är enligt min mening tillräckliga för att motivera ett avstyrkande av förslaget, även om de i remissen återopade rationaliseringsvinster vore betydande. Att så skulle vara fallet kan emellertid inte anses tillfredsställande dokumenterat. Enligt den i lagstiftningsärendet återopade skrivelsen från lagmännen i Stockholms, Göteborgs och Malmö tingsrätter kan en reform, bestående i en utvidgad rätt att meddela förenklad dom i vissa brottmål (i huvudsak överensstämmande med det remitterade förslaget), inte betyda mycket ur rationaliseringssynpunkt, eftersom domar i nu åsyftade mål regelmässigt skrivs ytterst kortfattat eller efter mall. Ur rationaliseringssynpunkt förefaller, enligt lagmännen, mera vara att vinna med en ordning som innebär att muntligt avkunnade domar inte skall behöva skrivas ut i fullständigt skick, om inte begäran därom framställs inom en vecka. Från sistnämnda förslag har emellertid, på tungt vägande skäl, avstånd tagits såväl i departementspromemorian som i den föreliggande lagrådsremissen. Departementschefen anför i anslutning härtil att han är medveten om att de rationaliseringsvinster, som kan följa av utvidgade möjligheter till förenklad dom i brottmål, blir ganska måttliga, oavsett hur stor utvidgningen blir.

När det gäller bedömningen av de totala rationaliseringseffekterna bör hänsyn också tagas till det merarbete som åsamkas åklagare, tilltalade och försvarare, om den förenklade domen skall överklagas. Från åklagarhåll har i detta sammanhang under remissbehandlingen framhållits att det med hänsyn till arbetsförhållandena ofta är nödvändigt att annan åklagare än den som uppträtt i tingsrätten för talan i hovrätten. Även för hovrätternas del torde det föreslagna systemet komma att medföra viss ökad arbetsbelastning.

Sammanfattningsvis framstår det enligt min uppfattning som synnerligen tveksamt om några egentliga rationaliseringsvinster är att vinna genom den föreslagna utvidgningen av möjligheterna att meddela förenklad dom i brottmål.

På grund av det ovan anförda avstyrker jag det remitterade förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-03-19

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsohn, Danell, Petri, Eliasson

Föredragande: statsrådet Winberg

Proposition om förenklad domskrivning

Anmälan av lagrådsyttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till lag om ändring i rättegångsbalken och anför.

Lagrådets majoritet har lämnat förslaget utan erinran. En av lagrådets ledamöter har däremot avstyrkt förslaget. Enligt denna ledamot ger förslaget anledning till tveksamhet inte endast med hänsyn till den enskildes intressen utan även från den synpunkten att det skulle försvåra den offentliga insynen i domstolarnas arbete. Det är vidare enligt samma ledamot synnerligen tveksamt om förslaget skulle medföra några egentliga rationaliseringsvinster.

För egen del vill jag framhålla följande. Som framgår av remissen bör möjligheten till förenklad dom i allmänhet utnyttjas endast när påföljdsfrågan är klar och parterna kan väntas komma att godta den valda påföljden. I sådana fall motiverar varken hänsynen till den enskilde eller det allmänna intresset av insyn i domstolsarbetet rimligen en fullständig dom. I det rådande statsfinansiella läget är det utomordentligt viktigt att alla tillfällen till rationalisering av domstolsarbetet tillvaratas. Vissa besparingar kan utan tvivel uppnås med förslaget, bl.a. i fråga om arbetet med utskrift och kopiering av domar. Sammanfattningsvis ger den skiljaktiga ledamotens yttrande mig inte anledning att frånga det remitterade förslaget.

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 12 mars 1981.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att anta det av lagrådet granskade lagförslaget.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehåll

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	2
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 12 mars 1981 ..	3
1 Inledning	3
2 Allmän motivering	3
2.1 Allmänna synpunkter	3
2.2 Förenklad dom i brottmål	7
2.3 Ikraftträdande	9
2.4 Upprättat lagförslag	9
3 Specialmotivering	9
4 Hemställan	12
5 Beslut	12
Bilaga 1 Promemorian Förenklad domskrivning (Ds Ju 1980:6) ...	13
Bilaga 2 Sammanställning av remissyttranden	34
Utdrag av lagrådets protokoll den 16 mars 1981	69
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 19 mars 1981 ..	71
Anmälan av lagrådets yttrande	71
Hemställan	72
Beslut	72

